

Xenophaneorum decretorum cognitionem utrum hauriendam statuamus ex ipsius philosophi reliquiis, quae nec multae neque maximam partem graues ad nostram peruenierunt aetatem, et ex rarissimis locis, quibus Aristoteles et Plato de eo mentionem faciunt, adhibitis illis solis scriptoribus, qui nihil afferant nisi quae aut plane consentire uideantur cum uerbis utriusque philosophi aut ita certe sint comparata, nulla ut accedat Xenophanis doctrinae lux prorsus noua his nouis testimoniis, nedum auctoritas Aristotelis iacturam aliquam faciat, an nobis inquisituris in placita Xenophanea liceat sequi auctoritatem etiam scriptoris libelli *περὶ Ξενοφάνους περὶ Ζήνωνος περὶ Γοργίου*, Simplicii Bessarionisque, res est controuersa inter uiros doctos, ex quo tempore Fuelleborn (liber de Xenophane, Zenone, Gorgia Aristoteli uolgo tributus passim illustratur a G. G. Fuelleborn. Halae Saxon. 1789) demonstrasse sibi uisus est huius libelli non solum capp. III et IV, hac in re quidem secutus Fabricium et Tiedemannum atque refellere studens Bruckerum et Meinersium, qui codicum plurimorum auctoritate confisi illic de Zenone agi uoluerunt, sed etiam capp. I et II pertinere ad Xenophanem. Docte quidem ille et acute hac de re disseruit (p. 18 seq.); postquam uero doctius et acutius Spalding (Comment. in primam partem libelli de Xenophane, Zenone et Gorgia, praemissis iudiciis philosophorum Megaricorum. Berol. 1793) argumentis firmissimis demonstrauit primam libelli partem (c. I et II) nec Zenonis nec Xenophanis philosophiam continere posse, sed ad Melissi decreta necessario esse referendam, neque inter uiros doctos exstitit quisquam, qui illius argumentationem improbaret et Fuelleborn ipse non dubitauit sententiam mutare mutaque uiris doctis proponere (Beytraege zur Gesch. der Philos. 1796 t. I p. 63 not.).

De capp. I et II igitur nunc quidem omnes consentiunt, de capp. V et VI, quin in eis Gorgiae placita a scriptore proposita sint, numquam quod sciam dubitatum est; sed utrum in capp. III et IV Zenonis decreta inesse existimandum sit an Xenophanis doctrina tradi uideatur, etiam post Zellerum, qui hac de re uberius disputans (Philosophie der Griechen I, 366 seqq.) de Zenone ibi agi sibi uidetur euicisse, iure ambigi potest; atque cum mihi quidem persuasum sit non omnia uiri doctissimi argumenta ita comparata esse, ut refelli nequeant, immo ueri similis esse capp. III et IV de Xenophane agi, hac in commentatione mihi proposui uirorum doctorum iudicio meam hac de re sententiam proponere, id unum persuasum habens fore, ut

argumentationibus meis Zelleri sententia, si non refutata et diluta, at certe infirmata et labefactata uideri possit ac talis, ut haud indigna sit, quae denuo exactissimo iudicio examinetur.

Quoniam uero ex ipso libello, qui Aristotelis nomen in plerisque codd. in fronte gerit, argumenta eaque non contemnenda petita sunt, (sufficit mentionem fecisse unius loci p. 979, a, 4. Bekk.) praemittam annotationes ad capp. III et IV, in quibus haud scio an nonnihil contulerim ad uerborum contextum et interpretandum et emendandum. Nam in libello tam foede deprauato etiam coniecturis opus esse, post Sylburgium, qui hunc libellum emendare idem esse censebat atque carcinomati manum admouere, nemo quisquam negauit.

CAPVT I

Annotationes ad libelli Aristotelici *περὶ Ξενοφάνους, περὶ Ζήνωνος, περὶ Γοργίου* capp. III et IV.

p. 977, a, 14. Bekk. ἀδύνατόν φησιν εἶναι, εἴ τι ἔστιν, γενέσθαι, τοῦτο λέγων ἐπὶ τοῦ Θεοῦ.

Verba *εἴ τι ἔστιν* Brandis (Commentationum Eleaticarum pars I 1813 p. 27) a librario temere repetita censet ex primo huius libelli capite; nam aliena ea debere uideri ab antiquissimo philosopho. Hac in dubitatione etiam postea mansisse uidetur haec uerba germanice expressa signo interrogandi notans (Geschichte der Entwicklungen der griech. Philosophie I, p. 84). Sed iam ante Mullachium (Fragmenta philosophorum Graecorum p. 293) Karsten (Xenophanis Colophonii carminum reliquiae 1830 p. 100) recte explicauerat uolgatam lectionem. Fallitur enim Mullach, qui illum *τι* expunxisse tradit; neque enim hanc uocem neque eam, quae praecedit, *εἶναι* Karsten deleuit, sed his duabus uocibus deletis dictionis concinnitati melius consuli arbitratus est: at urgendam esse in his concinnitatem ipse negauit.

p. 977, a, 17. οὔτε γὰρ ὁμοιον ἔφ' ὁμοιον προσήκειν τεκνωθῆναι μᾶλλον ἢ τεκνώσθαι (ταῦτά γὰρ ἅπαντα τοῖς γε ἴσοις ἢ ὁμοίοις ὑπάρχειν πρὸς ἄλληλα) οὔτε ἂν ἐξ ἀνόμοιον τὸ ἀνόμοιον γενέσθαι.

Codex Lipsiensis, qui ceteros superat auctoritate, teste Beckio *) (cf. Mullach. l. l.) praebet *ταῦτα γὰρ ἅπαντα τοῖς γε ἴσοις καὶ ὁμοίοις*.

Olearius uero, qui iam ante Beckium etsi minus accurate scripturae uarietatem ex Lipsiensi exemplari excerpserat, repperit in codice *ταῦτά γὰρ ἅπαντα τοῖς γε ἴσοις ὁμοίως* (omisso uocabulo *καὶ*) eumque secuti sunt Brandis, qui ad locum satis obscurum explicandum nihil attulit, et Karsten, qui melius fortasse scribi censebat *ἀπάντη ἴσως τοῖς ὁμοίοις*. Bekker tamquam hic dubitaret de fide Olearii merito suspecta nullam scripturae uarietatem annotauit.

*) Solemnia doctorum philosophiae et magistrorum artium a. d. XIV Febr. MDCCXCIII antiquo ritu creandorum indicit Ch. D. Beckius. Praemissa est uarietas lectionis libellorum Aristotelicorum e codice Lipsiensi diligenter enotata.

Recte sententiam loci ad fidem Olearii constituti iam Tiedemannum explicasse iudicat Fuelleborn (liber de Xenophane etc. p. 29) qui hanc eius interpretationem laudat: „Quae sunt similia et eadem, de eis dici similia eadem ratione debent; quodsi itaque uni horum competat ut gignat, idem competit et alteri, et si uni competat ut gignatur, dicendum id quoque de altero est: adeoque nulla plane, cur alterum gignere, alterum esse genitum dicamus esse ratio potest. Hinc similia nec gignere se nec gigni a se inuicem conficitur.“ Non infitior uim demonstrationis, de qua quidem fortasse nemo dubitauit, a Tiedemanno recte perspectam esse; sed quomodo hac uerbosa explicatione uerbis ipsis Aristoteleis aliquid lucis affulgere possit, non intellego. Mullach Bergkii coniecturam *ταῦτα γὰρ ἅπαντα τοῖς γε ἴσοις καὶ ὁμοίοις οὐχ ὑπάρχειν πρὸς ἄλληλα* (De Aristotelis libello de Xenophane, Zenone et Gorgia, Marburgi 1843 p. 31) haudquaquam necessariam et ne accommodatam quidem tenori argumentationis in textum recipere non dubitauit. Equidem crediderim a lectione exemplaris Lipsiensis non esse recedendum, siue ex Olearii, siue e Beekii auctoritate locum constituerimus; utramque enim lectionem ferri posse existimo. Fortasse autem ex utraque locum rectissime constituemus scribentes *ταῦτά γὰρ ἅπαντα τοῖς γε ἴσοις καὶ ὁμοίως ὑπάρχειν πρὸς ἄλληλα*. Sententia erit: Omnia enim ita, ut prorsus eadem sint, de aequalibus etiam pari modo dici atque quod alteri tribuatur, et alteri tribui oportere. Ex hac interpretatione intellegitur me censere uocabulum *ταῦτά* praedicativae, quod uocant, esse positum. Ea igitur est notio aequalitatis secundum Xenophanem, ut inde fieri non possit, ut rerum aequalium altera gignens, altera genita dicatur. Qua de causa quicumque ex aequalibus aequalia procreari dicit, parum perspexit hanc aequalitatis notionem ubique ualentem, qua suo iure utitur scriptor ad peculiare illud stabiliendum. Si hanc esse uerborum sententiam statuerimus, cui quid obstat non uideo, miror a Bergkio non aptam eam esse uocatam. Si quis autem illud *καί* Olearium secutus deleri maluerit, non impedio: maiorem autem offensionem habet pro *ταῦτά* scribere *ταῦτα*, quam nocem Mullach et Bergk in textum receperunt; nam cui non mirum uidebitur scriptorem uoluisse nihil praeter duas illas notiones *τεκνῶσαι* et *τεκνωθῆναι* significari uerbis *ταῦτα ἅπαντα*?

Ita codicum auctoritate non neglecta sententiam habemus meliorem et aptiorem illa, quam Bergk coniectura a Mullachio probata loco, ut opinatur, corrupto subicere uoluit. Quisquis enim hanc coniecturam probauerit, metuo, ne temere idem per idem scriptorem hic demonstrasse statuatur, cum uelit hanc esse ratiocinationem: aequalibus non possunt procreari aequalia, quia haec omnia (*τεκνῶσαι* et *τεκνωθῆναι*) de aequalibus dici non possunt. Accedit, quod scrupulum mouent coniuncta illa *ἴσοις καὶ ὁμοίοις*; nam aut est ubertas locutionis, qua in tam ieiuno scriptore iure offendamur, aut *ὁμοιον* aliud quid est atque *ἴσον* (non aequale sed simile) quod quam alienum sit a nostro loco, quis est quin intellegat?

Quod Bergk e Simplicio affert in Aristot. Phys. fol. 6 a *ἀλλὰ τὸ μὲν ὁμοιον ἀπαθές φησιν ἐπὶ τοῦ ὁμοίου*, non obstat interpretationi nostrae; alterum uero locum ab eo laudatum (Sext. Empir. Hypot. I, 225), cum omnino huc non pertineat, miror etiam a Mullachio allatum esse.

p. 977, a, 19. εἰ γὰρ γίγνοιτο ἐξ ἀσθενεστέρου τὸ ἰσχυρότερον ἢ ἐξ ἐλάτινος τὸ μείζον ἢ ἐκ χείρονος τὸ χρεῖπτον, ἢ τὸ ἰσχυρότερον τὰ χείρω ἐκ τῶν χρεϊτόνων, τὸ οὐκ ὄν ἐξ ὄντος ἂν γενέσθαι ὅπερ ἀδύνατον.

Ita codex Lipsiensis, quem iure secutus est Bekker. Quae fuerint uirorum doctorum de hoc loco constituendo sententiae, Mullach secutus Karstenium parum recte narrat. Iam enim ante Karstenium coniecerat Sylburg τὸ ὄν ἐξ οὐκ ὄντος, Tiedemann τοῦτο ἐξ οὐκ ὄντος (cf. Fuelleborn lib. de Xenoph. p. 29) Brandis mauolt τὸ οὐκ ὄν ἐξ ὄντος καὶ τὸ ὄν ἐξ οὐκ ὄντος, eius coniecturam probat Cousin (Fragments philosophiques 1847. t. 1. p. 46.). Primus, quod sciam, libri Lipsiensis auctoritatem secutus est Fuelleborn l. l.

At non est, quod uirum doctum propter omissam Fuellebornii sententiam uituperes; nam ipse (Fragm. philoss. Graece. p. 271) fatetur se Fuellebornii copiosam commentationem diu auide quaesitam nancisci non potuisse. Cuius in possessionem ut uenirem cum mihi contigerit, meum esse puto uiri docti sententias, quae quidem ad capp. III et IV pertinent, enarrare, ne eis quidem omissis, quas ipse non comprobauerim. Vbicunque enim de Xenophane agitur, non reticendum est Fuellebornii nomen, qui accurate et acute de illo disseruit. Nam quod Ludouicus Berg, qui commentationem de Xenophane Colophonio a. 1842 emisit (Heidelbergae apud Groosium), de uiro bene merito iudicauit (p. 9. „quae Fuellebornius in enucleanda philosophia Xenophanis praestiterit, non magni aestimanda sunt“) uix dignum est, quod commemoretur. Ferraro enim inuenies libellum, qui tantam iudicii temeritatem, tantam orationis barbariem ac paene inauditam, tantam ignorantiam rerum apud omnes, qui in his studiis uersantur, peruolgatarum, tantam denique arrogantiam auctoris ostendat. Paenitet temporis in hac commentatione legenda consumpti. Quo in iudicio me non nimium esse, una quaeuis libelli pagina ei, qui credere dubitauerit, testis erit idonea.

Displicet Sylburgii et Karstenii coniectura a Mullachio in textum recepta, quae non firmatur Simplicii uerbis l. l. εἰ δὲ ἐξ ἀνημοῖον γίγνοιτο, ἔσται τὸ ὄν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. Simplicius enim in uerbis praecedentibus generatim et summatim de inaequalibus loquitur, apud Aristotelem uero discernitur, utrum praestantiora fiant e deterioribus an deteriora e praestantioribus; illius autem condicionis ratione non habita ad hanc solam respicit scriptor et eis uerbis utitur, quae cod. Lips. exhibet, nihil dubitans, quin e contraria condicione contrarium illud a quouis facile cogi et tacite adici possit. Quod si quis contra aequitatem a legentibus postulari crediderit, Brandisii coniecturam sequatur, quippe quae orationem plenam reddat et integram. Verum minime probandum est, quod placuit Sylburgio Karstenio Mullachio, scribendum esse τὸ ὄν ἐξ οὐκ ὄντος, quia sic inepte conclusio dirimitur a uerbis proximis.

p. 977, a, 27 seq. τοῦτο γὰρ θεὸν καὶ θεοῦ δύναμιν εἶναι κρατεῖν ἀλλὰ μὴ κρατεῖσθαι καὶ πάντα κρατεῖσθαι εἶναι.

Excepto codice non superstate, quo utebatur Felicianus, qui postrema uerba καὶ πάντα κρατεῖσθαι εἶναι in exemplari suo non uidetur legisse, nulla est lectionis uarietas. Fuelleborn haec uerba delenda esse censet; Brandis, qui intellegere sese negat, quomodo quattuor haec

uerba in textum possint uideri irrepsisse, conicit legendum *καὶ πολλὰ κρατεῖσθαι εἶναι* i. e. et multa ita se habere ut regantur. (cf. commentt. Eleatt. p. 31.) Karsten scribi uult *πάντων κράτιστον εἶναι*, Cousin Boissonadii sententiam probat corrigentis *καὶ πάντα κρατεῖσθαι ἐνί* (Cousin Fragm. philoss. p. 48. „Je dois à M. Boissonade la correction fort spécieuse“). Mullach secutus Karstenium, cuius coniecturam in textum recepit, hoc unum omnium maxime cum uerbis praegressis conciliari posse confirmat rationem quidem in re dubia afferens nullam. Putauerim loci sententiam a Brandisio solo perspectam esse, sed fortasse ne coniectura quidem opus erat. Quidni ferri possit in scriptore, qui modo dixit *θεός ἐστι κρατεῖν* etiam illud *πάντα ἐσὶ κρατεῖσθαι*? Ea est dei notio, ut regat, ceterarum autem rerum ea est condicio ut regantur. Voce *πάντα* enim non omnes res nulla excepta, sed omnes res praeter deum ipsum significari etiam ei concedent, qui Karstenium et Boissonadium secuntur. Si cui autem haec interpretatio, quam ipse non propono nisi dubitanter, minus placuerit, cum Fuellebornio rectius, opinor, uerba obscura delebit, quam coniecturas Karstenii et Boissonadii probabit. Ad illum enim si nos adiunxerimus, statuamus oportet scriptorem bis idem dixisse, sin autem locum, ut Boissonade iubet, correxerimus, metuo ne in textum inseramus et sententiam et locutionem a Xenophane alienam. Bergk ad hunc locum nihil annotauit, immo consulto et hic locus et ceteri huius capituli ab eo omittuntur, „quia facili plerumque negotio corrigi possint“ (p. 31).

p. 977, a, 29. seqq. *πλειόνων οὖν ὄντων, εἰ μὲν εἶεν τὰ μὲν ἀλλήλων κρείττους τὰ δὲ ἥτιους, οὐκ ἂν εἶναι θεούς· πεφυκέναι γὰρ θεὸν μὴ κρατεῖσθαι. ἴσων δὲ ὄντων, οὐκ ἂν ἔχειν θεὸν φύσιν δεῖν εἶναι κράτιστον.*

Id quod secundo loco ponitur *ἴσων δὲ ὄντων* z. t. λ. iam in praeced. expeditum moleste repetitur. cf. 24 seqq. *εἰ γὰρ δύο ἢ ἕτε πλείους εἶεν, οὐκ ἂν εἶε κράτιστον καὶ βέλτιστον αὐτὸν εἶναι πάντων. ἕκαστος γὰρ ἂν θεός τῶν πολλῶν ὁμοίως ὢν τοιοῦτος εἴη.* Quodsi hic demum diserte diuisio bipertita legentibus proponitur, nulli dubium erit, quin argumentationis tenor uideatur turbatus. Et ipsi philosopho haud scio an in mentem uenerit totam ratiocinationem mancam esse et uitiosam, ideoque idem identidem confirmauerit.

Verba *οὐκ ἂν ἔχειν θεὸν φύσιν δεῖν εἶναι κράτιστον* nonnullis interpretibus corrupta uidebantur. Tiedemann (cf. Fuelleborn p. 30) „legendo *φύσιν κρατίστην* omnia expediri“ censebat, nimirum uerbis *δεῖν εἶναι* expunctis. Fuelleborn nihil opus esse emendatione ratus ita coniungit: *οὐκ ἂν ἔχειν θεὸν φύσιν δεῖν. (ὥστε) εἶναι κράτιστον;* quod ut ferri possit, interpretandum est „fieri non posse, ut deus naturam seruet.“ Brandis Fuellebornii explicationem iure improbens conicit *οὐκ ἂν ἔχειν θεὸν φύσιν, ἢν δεῖ, εἶναι κράτιστον.* Karsten, qui fortasse Fuellebornii commentationem latine scriptam, quam saepius laudauit, non ipse inspexit, quoniam eius mentionem non facit in praefatione, tamen e Brandisii annotationibus poterat doceri se eandem explicationem proponere quam Fuellebornium. Recte uero monuit Mullach uerborum collocationem huic interpretationi non suffragari, recteque sententiam loci uidetur intellexisse latine reddens: „si plures sint dei inter se aequales, non eam naturam deum esse

habiturum, ut necessario potentissimus sit.“ Quin ita uerba explicari possint, mihi non est dubium (cf. Matthiae gramm. § 542, l. b. α); sed nescio an cui magis arrideat Beckii emendatio (cf. Mullach. p. 294) illud *δεῖν* tamquam inepte additum deleri iubentis. Confirmatur enim interpretatione Feliciani: „si sint aequales, non fore ea natura deum, ut praestantissimum omnium sit.“

p. 977, a, 34 seqq. ὥστ' εἴπερ εἴη τε καὶ τοιοῦτον εἴη θεός, ἕνα μόνον εἶναι τὸν θεόν. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ πάντα δύνασθαι ἂν ἂ βούλοιο· οὐδὲ γὰρ ἂν δύνασθαι πλειόνων ὄντων ἕνα εἶναι μόνον.

Non assentior Mullachio, qui contra omnium codicum auctoritatem *τοιοῦτος* in textum recepit, eum *τοιοῦτον* nihil quicquam offensionis habeat. Quod enim Felicianus *τοιοῦτος* legisse uidetur, non tanti momenti est, ut propterea codicum adhuc superstitem auctoritate decedamus.

Fuelleborn (p. 31) extrema uerba luxata esse censet et ita ea reponi uult: οὐδὲ γὰρ ἂν δύνασθαι ἂ βούλοιο, οὐδὲ πάντα δύνασθαι πλειόνων κ. τ. λ. sed ferri non potest haec tautologia: eum non posse quae uoluerit nec posse omnia. Brandisii coniecturam οὐδὲν γὰρ ἂν δύνασθαι πλειόνων ὄντων ἕνα μόνον „leuiorem quidem mutationem“ esse unus quisque concedet; sed ratiocinationem ne sic quidem recte procedere manifestum est. Ceterum nescio, cuius codicis auctoritate nisus Brandis *εἶναι* ante *μόνον* tacite expunxerit.

In constituendo autem toto loco Bekker uidetur esse secutus cod. Palatinum Vaticanum 162 (Ba) et Vaticanum 1302 (Ra) ratione nulla habita codicis Lipsiensis, cuius lectionem Mullach Beckio teste hanc esse post *βούλοιο* dicit: οὐ γὰρ ἂν δύνασθαι πλειόνων ὄντων ἕνα ἄρα εἶναι μόνον. Placuit haec lectio Mullachio. Verum haud mediocrem offensionem praebet uocabulum *γὰρ*, bis ita positum, ut argumentum posterius prorsus idem sit atque prius. Si quis enim alterum *γὰρ* excusaturus nos delegauerit ad uerba *πλειόνων ὄντων* adiecta posteriori argumento, respondebimus haec uerba non minus apte priori adungi potuisse nullis praeterea uerbis additis.

Itaque aut delenda sunt οὐ γὰρ ἂν δύνασθαι id quod iam Karsten suasit, aliter quidem et minus recte, opinor, locum interpretatus, quia nec *ἄρα* recepit et *εἶναι* ante *μόνον* expunxit, aut probanda uidentur, quae Bekker typis expressit. Quam quidem lectionem si ueram esse putabimus, concedamus oportet scriptorem fallaci quadam conclusiuncula atque captiosa usum esse; quod cur plane incredibile sit, equidem non perspicio, cum tale quid in Zenonis et Melissi argumentationibus occurrere — omitto posteriores — testimoniis fide dignissimis constet. Hanc autem uidetur scriptor proposuisse ratiocinationem: deum non omnia posse, quae uellet; nam si plures essent, id ipsum eum non posse, ut unus esset. Tolli igitur dei omnipotentiam pluribus deis extra deum unum positis; nam ipsa notione dei ut omnipotentis contineri eius singularitatem.

Apparet totam hanc conclusionem iacere; nam ex omnipotentia eodem iure efficitur et cogitur deum non esse singularem, sed praeter eum alios esse; potest enim in hunc fere

modum concludi: si deus unus esset nec alius quisquam praeter eum, deum id ipsum non posse, ut unus esset e pluribus. Similiter etiam omnipotentia tolli potest fallaci conclusione: deus non poterit umquam fieri sibi contrarius; ergo non est omnipotens.

Propter repetitum illud οὐδὲ (*οὐδὲ γὰρ οὐδὲ πάντα δύνασθαι ἄν*) haud scio an iure sibi uideatur Mullach hoc loco uestigia sermonis poetici deprehendisse; uerum ab Aristotele „magna ex parte Xenophanis uerba hic seruata esse et forsitan haec ipsius philosophi poetae fuisse“

οὐδὲ γὰρ οὐδὲ δύνατο κε πᾶν τελέειν θεὸς οἶος·
οὐ γὰρ ἔχει δύναμιν ταύτην πλεόνων ἐν ὁμίλῳ·
οὕτω μόνος ἐὼν πάντων κρατεῖ φρεσὶν ἧσιν

nulli persuadebit, licet uocem οἶος sic usurpari posse concesseris, ut eius uis sit „unus e pluribus;“ at uero ne posse quidem arbitror.

p. 977, a, 36 seqq. ἓνα δ' ὄντα ὁμοῖον εἶναι πάντῃ ὁρᾶν τε καὶ ἀκούειν, τὰς τε ἄλλας αἰσθήσεις ἔχοντα πάντῃ· εἰ γὰρ μή, κρατεῖν ἂν καὶ κρατεῖσθαι ὑπ' ἀλλήλων τὰ μέρη θεοῦ ὄντα.

Karsten ὁμοῖον πάντῃ dici putat id quod sit nullo partium uiriumque discrimine, sed una naturae uis continuatum, atque hanc explicationem uult comprobari loco Parmenideo (fragm. Parm. u. 78. Mull.) οὐδὲ διαίρειτόν ἐστιν, ἐπεὶ πᾶν ἐστὶν ὁμοῖον. Mullach eum sequitur eodem loco allato. Videtur autem uterque, quippe qui nos ad haec uerba Parmenidis delegauerit, censuisse non modo partium discrimen, sed partes ipsas tolli a Xenophane. Idem diserte contendit Ritter (Geschichte der Philosophie I. p. 452): „Damit haengt aber auch seine Lehre zusammen, dass Gott keine theile habe, sondern sich durchaus gleich sei; denn wenn er theile hätte, so wuerde der eine theil von dem andern beherrscht werden und die andern beherrschen, was unmoeglich sei.“ Quamuis autem ueri simile sit ab auctore disciplinae Eleaticae (cf. Plat. Soph. p. 242 D. τὸ δὲ παρ' ἡμῶν Ἑλεατικὸν ἔθνος, ἀπὸ Ξενοφάνους τε καὶ ἐτι πρόσθεν ἀρχαίμενον, ὡς ἐνὸς ὄντος τῶν πάντων καλουμένων) partes in uno positas esse nullas,*) tamen huic opinioni aduersatur cum noster locus τὰ μέρη θεοῦ ὄντα, tum id quod scriptor libelli in cap. IV refutandi causa ex ipsius Xenophanis decreto uidetur coegisse p. 979, a, 3 seq. τί κωλύει εἰς ἀλλήλα κινουμένων τῶν μερῶν τοῦ θεοῦ κτύλῳ φέρεσθαι τὸν θεόν; hunc locum e Bergkii emendatione scripsi, quia a Bekkero, qui lacunis non expletis ea quae codices praebent satis habebat typis expressisse, uerba prorsus mutila et inania data sunt.

Rectene quidem scriptor libelli hic et aliis locis sententias Xenophanis uersibus inclusas, quae uix tales esse poterant, ut ad rationem illam dialecticam, ne dicam argutulam atque captiosam accommodatae essent, tradidisse uideatur, in dubitationem potest uocari et reuera a uiris doctis uocatum est; nimirum ex ipso libello posse concludi cum incertum fuisse de philo-

*) Fortasse ratiocinatio, quae abhorreere uideatur a doctrina Eleatica, parum accurate a scriptore tradita est. Coniecero enim hanc fuisse argumentationem iustam et integram: si deum ubique uidere et audire negauerimus, partes ponemus in deo easque tales, ut earum aliae regant, aliae regantur.

sophi decretis postea uidebimus. At uero in uerbis supra positis, si nihil cognoscere uoluerimus nisi ipsius scriptoris opinionem, non philosophi de quo agit decretum, eam non inesse sententiam, quam Ritter in eis repperit atque ni fallor etiam Karsten et Mullach, mihi quidem exploratum est.

p. 977, b, 1. *πάντη δ' ὅμοιον ὄντα σφαιροειδῆ.*

Persuadere mihi non possum talem Xenophanis doctrinam fuisse, ut reuera dei siue eius, quod unum est, formam esse conglobatam doceret, nisi forte eum uirum, quem sapuisse et circumspicere iudicasse aliunde satis constet, hac in decretorum parte plane delirasse putauerimus. Non est deus conglobata figura secundum Xenophanem, atque haud scio an non sit „deus recti“, qui quale id unum sit comprehendi posse mente humana Xenophanem negasse statuit. Quae enim philosophus de deo affirmat haec tria sunt: esse eum aeternum, unum, omnipotentem; ceterum id unum agit, ut notiones quasdam in deum cadere neget. cf. fragm. 14. Mullach.

καὶ τὸ μὲν οὐδὲν σαφές οὔτις ἀνὴρ γένητ' οὐδέ τις ἔσται

εἰδώς, ἀμφὶ θεῶν τε καὶ ἄσσα λέγω περὶ πάντων·

εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα τέχνη τετελεσμένον εἶπὼν,

αὐτὸς ὁμῶς οὐκ οἶδε· δόξος δ' ἐπὶ πᾶσι τέτυκται.

Verum tamen, si id quod natura ipsa extra omnem conspectum posuit et procul a nostra cognitione, imagine repetita e rebus, quas oculis cernimus, depingere et exprimere uoluerit (cf. Arist. rhet. p. 1412, a 11 seq. *καὶ ἐν φιλοσοφίᾳ τὸ ὅμοιον καὶ ἐν πολὺν διέχουσι θεωρεῖν εὐσιτόχον* et poet. p. 1459, a, 7 seq. *τὸ γὰρ εὐ μεταφέρειν τὸ τὸ ὅμοιον θεωρεῖν ἔστιν.*) eequa imagine uti poterat magis accommodata ad decretum, quod proposuit, quam figura conglobata? cf. Cic. de nat. deor. II, 47. „quid enim pulerius ea figura, quae sola omnes alias figuras complexa continet, quaeque nihil asperitatis habere, nihil offensionis potest, nihil incisum angulis, nihil amfractibus, nihil eminent, nihil lacunosum his duabus formis (globo et orbi) contingit solis, ut omnes earum partes sint inter se simillimae“ cf. Schol. II. XIV, 200. Hunc in modum decretum illud de conglobata figura eius, quod unum est, siue dei posse certe accipi statuit Krug encycl. philos. lexic. s. u. Xenophanes: „Die behauptung, dass Gott kugelartig sei, scheint mit den uebrigen lehren des Xenophanes in widerspruch zu stehen, wenn man nicht annehmen will, dass dieser ausdruck nur bildlich von der durchgaengigen gleichheit oder aehnlichkeit des goettlichen wesens zu verstehen sei, oder sich auf den blossen sinnenschein beziehe, nach welchem wir das weltall ueber uns als ein grosses gewoelbe anschauen.“ Quae Krug dubitanter proponit, affirmate pronuntiat Ritter (gesch. der philos. I, 453): „ein bild der voelligen gleichheit fand er in der kugel.“ cf. Karsten p. 119 seq. ubi uir doctus egregie hac de re disputat.

Aliter quidem hac de re iudicat Brandis, qui Xenophanem hoc decreto relapsum esse putat in consuetudinem uolgarium cogitationum comm. eleatt. p. 38: „ita enim natura comparatum est, ut diuturno demum et sedulo cogitationis usu adhibito notiones, quas mente tantum percipimus, ab formae necessitate conemur seiungere.“ Cum Brandisio consentit Ueberweg, sed acutius in rationem inquirat, qua Xenophanes aut potius Zeno, cuius decreta uir doctus

quo quidem tempore haec conscribentur arbitratur capp. III et IV satis accurate tradi, uideatur adductus esse, ut illud unum neque aut finitum aut infinitum et conglobata figura esse diceret. cf. Ueberweg, ueber den historischen werth der schrift de Melisso, Zenone, Gorgia (in Philologo 1853 p. 110) „Er bekundet durch seine negationen die ahnung, dass etwas uebersinnliches anzunehmen sei, faellt aber bei dem versuche eine positive anschauung von demselben zu gewinnen, doch wieder in die sphaere des sinnlichen zurueck, indem er dem seienden die kugelgestalt beilegt“ et mox p. 111. „bei der kugelgestalt liess sich, freilich in aeusserlicher weise eine gewisse vereinigung des nichtbegrenztseins (da wenigstens die kugeloberflaeche nirgend in solcher weise wie etwa das quadrat bestimmte grenzlinien zeigt) mit dem nichtunbegrenztsein (da die ausdehnung der kugel nicht eine unendliche ist) annehmen.“

Recte Ueberweg mea quidem sententia exposuit, quomodo globus et finitum et infinitum imagine repraesentare posset; id unum non concesserim hanc figuram aliud quicquam philosopho fuisse nisi imaginem. Itaque miror Tennemannum concedere quidem nihil esse nisi imaginem et ab eodem eos uehementer errare dici, qui nihil nisi imaginem fuisse existiment etiam Xenophani (Gesch. der philos. I, 158).

p. 977, b, 2 seqq. *ἀίδιον δ' ὄντα καὶ ἕνα καὶ σφαιροειδῆ οὐτ' ἄπειρον οὔτε πεπερασμέναι, ἄπειρον δ' μὴ ὄν εἶναι· τοῦτο γὰρ οὔτε μέσον οὐτ' ἀρχὴν καὶ τέλος οὐτ' ἄλλο μέρος οὐδὲν ἔχειν, τοιοῦτον δ' εἶναι τὸ ἄπειρον. οἷον δὲ τὸ μὴ ὄν, οὐκ ἂν εἶναι τὸ ὄν, περαινέειν δὲ πρὸς ἄλληλα, εἰ πλείω εἶεν. τὸ δὲ ἕν οὔτε τῷ οὐκ ὄντι οὔτε τοῖς πολλοῖς ὁμοιοῦσθαι· ἕν γὰρ οὐκ ἔχει πρὸς ὅ τι περαινέει.*

Post *ἄπειρον* u. 1 recte Brandis inseruit *εἶναι*; abesse enim uix poterat. Fallitur Mullach, qui hanc uocem etiam a Bekkero receptam dicit. Pro *πεπερασμέναι* Mullach ex auctoritate cod. Lips. recte scripsit *πεπεράνθαι*. Quae secuntur uerba in cod. Lips. *ἄπειρον δ' μὴ ὄν εἶναι*, sine dubio corrupta iam ante Brandisium emendauit Fuelleborn, qui legendum censet p. 31 *ἄπειρον μὲν τὸ μὴ ὄν εἶναι*. Reliqui codd. omnes perperam *ἄπειρον γὰρ τὸ μὴ εἶναι*, quod Meiners olim correxerat *ἄπειρον μόνον τὸ μὴ ὄν εἶναι* (cf. Fuelleborn l. l.). — u. 2 *καὶ τέλος* e correctione in libro Lipsiensi scriptum esse Mullach docet; antea fuisse *οὔτε*, quod etiam nunc perspicue appareat et in caeteris membranis exstet. Miror nihil a Bekkero annotatum esse. — u. 5 e cod. Lips. Mullach pro *ὁμοιοῦσθαι* scribit *ὁμοιωσθαι*, cum illud sit comparari et assimilari, hoc par uel simile esse; confirmatur haec scriptio lectione mendosa codicum Ba Ra Va (*ὁμοιωσθαι*) apud Bekkerum. —

Apparet idem fuisse in Xenophanis doctrina deum et id quod est. Si enim praeter deum Xenophaneum aliae res uere essent, tota haec ratiocinatio obscura esset et perturbata; nam uerba *ἕν γὰρ οὐκ ἔχει πρὸς ὅ τι περαινέει* quid ualeant, non uideo, si extra illud unum aliquid positum sit a Xenophane. cf. Simplic. in Arist. Phys. fol. 6, a: *τὸ γὰρ ἕν τοῦτο καὶ πᾶν τὸν θεὸν ἔλεγεν ὁ Ξενοφάνης*. Cic. Acad. Qu. II, 37. unum id esse uerum deum, neque natum usquam quicquam et sempiternum. cf. Lescapier. in Cic. de nat. deor. I, 28. et Menag. ad Diog. Laert. IX, 19. Tantum autem abest, ut in libello Aristotelico Xenophanes nullum

discrimen agnouisse inter deum et mundum diserte dicatur, ut contra manifestum sit scriptorem ipsum dubitasse de genuina eius doctrina. cf. p. 978, a, 2: ἔστι δ', ὡς ἔοικε, καὶ ἄλλα κράτιστον γὰρ εἶναι κ. τ. λ. Quid, quod aequae ac Simplicius Xenophanem opposuisse tradit illud unum τοῖς πολλοῖς siue πλείοσιν. Quomodo difficultas inde exorta solui possit, non uideo, nisi hanc fere statuerimus fuisse Xenophanis de uno et multis sententiam: „quod uere est, unum est et indiuiduum. Multa quidem uidentur esse, at non sunt, licet oculis res multas cernamus.“ Id autem non contendam, haec distincte et dilucide a poeta expressa esse, immo ipsa rerum et uerborum obscuritate factum, ut postea commentatores doctissimi et acutissimi de placitis eius dissentirent. cf. Simpl. l. 1: Νικόλαος δὲ ὁ Λαμιασκήτης ὡς ἄπειρον καὶ ἀκίνητον λέγοντος αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν ἐν τῇ περὶ θεῶν ἀπομνημονεύει· Ἀλέξανδρος δὲ ὡς πεπερασμένον αὐτὸ καὶ σφαιροειδές. Quae mira diuersitas nescio an facillime tollatur, si alterum pro imagine habuisse statuerimus, quod proprio uerborum sensu a Xenophane dictum esse persuasum fuerit alteri.

p. 977, b, 8 seqq. τὸ δὲ τοιοῦτον ὃν ἐν, ὃν τὸν θεὸν εἶναι λέγει, οὔτε κινεῖσθαι οὔτε κινήτων εἶναι. ἀκίνητον μὲν γὰρ εἶναι τὸ μὴ ὄν. οὔτε γὰρ ἂν εἰς αὐτὸ ἕτερον οὔτε ἐκεῖνο εἰς ἄλλο ἐλθεῖν. κινεῖσθαι δὲ τὰ πλείω ὄντα ἑνός. ἕτερον γὰρ εἰς ἕτερον δεῖν κινεῖσθαι. εἰς μὲν οὖν τὸ μὴ ὄν οὐδὲν ἂν κινήθῃ· τὸ γὰρ μὴ ὄν οὐδαμῇ εἶναι. εἰ δὲ εἰς ἄλλα μεταβάλλοι, πλείω αὐτὸν εἶναι ἑνός. διὰ ταῦτα δὴ κινεῖσθαι μὲν ἂν τὰ δύο ἢ πλείω ἑνός, ἡρεμεῖν δὲ καὶ ἀκίνητον εἶναι τὸ οὐδέν. τὸ δὲ ἐν οὔτε ἀτρεμεῖν οὔτε κινεῖσθαι· οὔτε γὰρ τῷ μὴ ὄντι οὔτε τοῖς πολλοῖς ὅμοιον εἶναι.

u. 2. οὔτε κινήτων εἶναι· haec uerba sine dubio corrupta iam Tiedemann correxerat οὔτε ἀκίνητον εἶναι. coniectura confirmatur lectione cod. Lips. — Vtrum u. 5 scribendum sit cum Brandisio et Bekkero αὐτόν an cum Karstenio et Mullachio αὐτό, res est incerta, dum didicerimus, quorum codd. auctoritate illi αὐτόν, hi αὐτό scripserint; nam eorum nemo quicquam annotauit. Ceterum non magni momenti est, utrum in codd. inueniatur, cum et ad θεόν et ad ἐν referri possit sententia nihil mutata. — Ante αὐτόν u. 5. Karsten recte posuit ἂν, „quia ab infinitiuo εἶναι uix hoc sensu abesse potest.“ —

u. 7. Karstenio, quem Mullaeh sequitur, uerbum ἀτρεμεῖν refingendum uidetur in ἡρεμεῖν, cum philosophi soleant ἡρεμεῖν appellare, quod oppositum sit τῷ κινεῖσθαι. Sed cum omnes codd. ἀτρεμεῖν praebeant, dubito, num recte ἡρεμεῖν recipiatur, cum praesertim fortasse hic sicut in uerbis τεκνώσαι et τεκνωθῆναι (cf. 977, a, 17) uocabulum poetae proprium a scriptore libelli sit seruatum. cf. Brandis, Gesch. der entwickelungen etc. I, 84.

Verba ἕτερον γὰρ εἰς ἕτερον δεῖν κινεῖσθαι non accurate exprimunt, quod scriptor uoluit. Cur enim necesse sit aliud moueri ad aliud? Quidni multitudo rerum prorsus immota mente comprehendi possit? At scriptor, cum breuiloquentiae studeret, incidit in obscuritatem orationis; mihi enim non est dubium, quin haec eius sententia fuerit: motus esse non potest nisi in multitudine rerum. Si quid enim mouetur, semper alterum mouetur ad alterum. Qui igitur rerum multitudinem negauerit, eum etiam motum tollere oportebit.

p. 977, b, 18 seqq. κατὰ πάντα δὲ οὕτως ἔχει τὸν θεόν, αἰδιόν τε καὶ ἕνα, ὁμοίον τε καὶ σφαιροειδῆ ὄντα, οὔτε ἄπειρον οὔτε πεπερασμένον, οὔτε ἡρεμεῖν οὔτε ἀκίνητον εἶναι.

Lectionem uolgatam, quam etiam a Bekkero receptam esse miror, aperte falsam esse Franciscus Patricius dudum intellexerat et pro ἡρεμεῖν coniecerat κινήτον (Discuss. Peripatt. p. 297. cf. Fuelleborn l. l. p. 31.). Hoc durius esse ratus, quam quod ferretur, Fuelleborn legendum censuit οὔτε ἡρεμεῖν οὔτε κινήτον εἶναι. Hanc emendationem probauerunt Brandis et Mullach; Karsten quoque lectionem a Fuellebornio propositam in textum recepit, quamquam eam sibi satisfacere negat, quia κινήτον εἶναι dici non soleat, sed κινεῖσθαι. Ergo illud ἀκίνητον εἶναι retineri mauolt, et pro ἡρεμεῖν scribi κινεῖσθαι, ut u. 9. Cum autem Fuellebornii coniectura propius accedat ad codd. lectionem, hanc sequi non dubito.

Discrepantia placitorum, quorum alterum mirum in modum aduersari uidetur alteri, cum idem dicatur esse neque finitum neque infinitum, neque motum neque immotum (Arist. Met. III, 7. p. 1011, b, 23: ἀλλὰ μὴν οὐδὲ μεταξὺ ἀντιφάσεως ἐνδέχεται εἶναι οὐθέν, ἀλλ' ἀνάγκη ἢ φάναι ἢ ἀποφάναι ἕν καθ' ἑνὸς ὅτιοῦν), quomodo solui possit, recte iam a Simplicio perspectum esse existimo. Simpl. Phys. fol. 7 A: πλὴν ὁ μὲν Ξενοφάνης ὡς πάντων αἴτιον καὶ πάντων ὑπερανέχον καὶ κινήσεως αὐτὸ καὶ ἡρεμίας καὶ πάσης ἀντιστοιχίας ἐπέκεινα τίθησιν ὥσπερ καὶ ὁ Πλάτων ἐν τῇ πρώτῃ ὑποθέσει τοῦ Παρμενίδου. cf. Karsten p. 127, qui totam hanc Xenophanis rationem breuiter ita describit:

(τὰ ἐναντία)		ὁ θεός		(τὰ ἐναντία)
μὴ ὄν	{	ἔστι	ζωάτιστος	πλείω
		ἀγέννητος	εἷς	
		ἀθάνατος	ὁμοῖος πάντῃ	
		αἰδιος	σφαιροειδής	
ἄπειρον				πεπερασμένον
ἀκίνητον				κινούμενον

Idem autem Simplicius duos uersus Xenophaneos nobis seruauit, qui pugnare uidentur eum consilio philosophi, quo e simplici dei natura contraria omnia tollere studuerat (Phys. fol. 6 A. fragm. 4 Mull.):

αἰεὶ δ' ἐν ταύτῃ τε μένειν κινούμενον οὐδέν,
οὐδὲ μετέσχεσθαι μιν ἐπιτρέπει ἄλλοτε ἄλλῃ.

at quae uerba his uersibus adiecit οὐ κατὰ τὴν ἡρεμίαν τὴν ἀντικειμένην τῇ κινήσει μένειν αὐτὸν φησιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀπὸ κινήσεως καὶ ἡρεμίας ἐξηρημένην, eis etiam hanc nouam difficultatem eum enodasse mihi quidem persuasum est.

Quam rationem si quis alienam esse ab antiquissimo philosopho putauerit ideoque hac in re fidem derogandam Simplicio, non habeo quo talibus distinctionibus Xenophanem usum esse demonstrem; at qui eum usum esse negauerit, unde is demonstraturus sit non posse tale a Xenophane cogitatum esse, equidem non intellego. Nam quis ingenium huius uiri, qui non

sine afflatu quodam diuino primus a consuetudine oculorum aciem mentis seuocauit, tam angustis finibus circumscribere uolet, ut quo penetrare potuerit acumine mentis, quo non potuerit, pro certo affirmare posse sibi uideatur? Relinquitur autem altera ratio, qua illi duo uersus conciliari possint cum decretis cap. III libelli Aristotelici traditis. Xenophanes enim qui primus in cognitionem intrabat multis obstructam difficultatibus, quin nonnumquam parum sibi constiterit, saepius sibi non constare aliis uisus sit, uix quisquam dubitabit. Non totam cogitationum seriem, quarum auctor et princeps erat, uno tempore amplexus est; sed paullatim, ut in quauis quaestione, in omnibus hominum studiis fieri ipse existimat (fragm. 16 Mull.)

*οὗτοι ἀπ' ἀρχῆς πάντα θεοὶ θνητοῖς ὑπέδειξαν,
ἀλλὰ χρόνῳ ζητοῦντες ἐφευρίσκουσιν ἄμεινον,*

per uitam, quae uiuendi spatium plurimorum hominum longe superabat, ad illam philosophiam deducebatur, cuius grauissima decreta intermixta fortasse conclusionibus acutulis et ab ingenio ipsius alienis etiamnunc habemus in libello Aristotelico. Initio haud scio an satis habuerit contendisse, eius quod uere sit nec multitudinem esse posse nec motum, sed esse unum et quiescere; cum uero postea ei persuaderetur nihil recte dici quiescere, quod non posset moueri, etiam quietem e dei natura sustulit. Quid enim obstet, quominus in antiquissimo philosopho cogitationes gradatim progredientes statuamus, cum in aliis eas saepius ita progressas esse ipsis eorum libris doceamur, profiteor me non posse perspicere. Brandis, qui et ipse libelli auctorem fide non indignum iudicat, ratione ei quam proposui contraria difficultatem superare maluit (comm. eleatt. p. 42): „at ipse tamen sensisse philosophus uidetur, maius quiddam animo complecti se conatum esse, quam ut hominum possit sensu aut cogitatione comprehendere; quippe cui suis propriis legibus circumscriptae, haud supra fines sibi praestitutas liceat euagari. Mutato igitur fortasse orationis contextu, ens immobile esse, hisce contendit uersibus: (sequitur fragm. 4 Mull.)“ cf. Karsten p. 125, qui Brandisii sententiam probat.

In philosopho autem, qui deum nec motum nec immotum, nec finitum nec infinitum esse uoluit, iam praesensionem quandam fuisse eius doctrinae, qua proposita Kantii admirabile ingenium philosophiae nouas uias aperuit, nonnullis uiris doctis iure persuasum est. cf. Steinhart prolegg. ad Plat. Parmen. p. 395 not. 18. — Ritter gesch. der philos. I, 454 seq. Illud quidem Rittero non assentior apparere hoc etiam e fragmento 18 Mull:

γὼν αὖτ' ἄλλον ἐπειμι λόγον, δείξω δὲ κέλευθον.

Constat enim testimonio Diogenis Laertii, qui hunc uersum et alios quattuor eiusdem elegiae nobis seruauit, hoc carmine Xenophanem perstrinxisse Pythagorae *μετεμψύχωσιν*. cf. huius fragmenti uersus 2—5:

*καί ποτέ μιν στοφελιζομένον σκύλακος παριόντα
φασὶν ἐλοιπτεῖραι καὶ τόδε φάσθαι ἔπος·
παῦσαι, μηδὲ ῥάπειζ', ἐπεὶ φίλον ἀνέρος ἐστὶ
ψυχῆ, τὴν ἔγνω φθεγγαμένης αἴων.*

Diserte quidem solus Ueberweg Xenophanis (Zenonis) doctrinam comparat cum Kantiana.

Philol. 1853 p. 110: „Es ist aber dieses resultat des Zenonischen denkens so wenig ein gehaltloses, dass wir vielmehr selbst noch bei unserm Kant fast die naemlichen antinomien wiederfinden, mit eben dieser loesung, dass der wirklichen oder an sich seienden welt keins von beiden praedicaten zukomme, weil sie nicht unter den begriff falle, der beiden gegen- saetzen uebergeordnet sei, naemlich den des zeitlich und raemlich existirenden.“

Non aberrabo a ratione huius disputationis, si breuiter ostendere conabor etiam apud alios scriptores ante Kantium exstare aliquid Kantianae doctrinae simile. — Democr. apud Sext. Empir. aduersus mathem. VII, 135 seqq. Bekk: *Ἀγνόησις δὲ ὅτι μὲν ἀναιρεῖ τὰ φαινόμενα ταῖς αἰσθήσεσι, καὶ τούτων λέγει μηδὲν φαίνοσθαι κατ' ἀλήθειαν ἀλλὰ μόνον κατὰ δόξαν, ἀληθὲς δὲ ἐν τοῖς οὖσιν ὑπάρχειν τὸ ἀτόμους εἶναι καὶ κενόν* „ἡμεῖς δὲ τῶ μὲν εἶναι οὐδὲν ἀτρεκέλις συνίεμεν, μεταπίπτον δὲ κατὰ τε σώματος, διαθήκην καὶ τῶν ἐπεισι- ὄντων καὶ τῶν ἀντιστηριζόντων“ „καίτοι δῆλον ἔσται ὅτι ἐτεῆ ὄλον ἕλαστον γιγνώσκειν ἐν ἀπόρῳ ἔστι.“ Verum quis non miretur in poematis Angeli Silesii uersus exstare, qui eandem quam Kant de spatio et tempore proposuit amplectantur sententiam. (Iohannis Angeli Silesii Cherubinischer wandersmann oder geistreiche sinn- und schlussreime, zur goettlichen beschaulichkeit anleitende. Neue nach der ed. pr. und der Arnold'schen ausgabe besorgte auflage. Sulzbach 1829.) — Primum quidem poeta in dubitationem intrat his uerbis I, 177:

Man red't von zeit und ort, von nun und ewigkeit:

was ist dann zeit und ort und nun und ewigkeit?

deinde uero quaestione soluta haec habet ut de re certa et explorata I, 185:

Nicht du bist in dem ort, der ort der ist in dir;

wirfst du ihn aus, so steht die ewigkeit schon hier.

et I, 189:

Du selber machst die zeit: das uhrwerk sind die sinnen:

hemm'st du die unruh nur, so ist die zeit von hinnen.

In alio epigrammate omnes cogitationes humanas, quae quidem uerbis exprimi possint, e notionibus deducere uidetur, quas mens nostra e spatii ratione haurit; atque si spatium i. e. intuendi forma nobis insita tolleretur, futurum esse, ut eodem tempore omnibus uerbis destitueremur, mira quadam subtilitate docet, hoc quidem obscurius, fateor, sed non dubito, quin nulla alia sententia insit in epigrammate I, 205:

Der ort und's wort ist eins, und waere nicht der ort

(bei ew'ger ewigkeit!) es waere nicht das wort.

Xenophani quidem qui subtiliores sententias tribuere uerebantur atque idem ferri posse negabant in decretis Xenophanis, quod quin in Parmenideis exstet nulli dubium est, auctorem disputationum de Xenophane, Zenone, Gorgia hominem plane imperitum philosophiae Eleaticae fuisse et scriptorem temerarium maluerunt, ipsamque doctrinam cap. III traditam nihil nisi uerborum inanium crepitem siue contortas et aculeatas quasdam conclusiunculas. Nuperrime huic opinioni se applicauit Vermehren in libello Ienae 1861 edito „Die autorschaft der dem

Aristoteles zugeschriebenen schrift *περὶ Ξενοφάνους, περὶ Ζήνωνος, περὶ Γοργίου*, ubi p. 38 haec leguntur: „Uebrigens bemerken wir schliesslich noch im allgemeinen, dass eine solche zusammenstellung von praedikaten des seins, wie sie im 3. cap. gegeben ist, sich zum grössten theil selbst widerlegte.“ et p. 39 not.: „nach alledem kann es uns nunmehr nicht allzusehr auffallen, dass eine grosse ungruendlichkeit in historischer beziehung, verbunden mit einem geringen interesse eine solche darstellung der philosophie jenes ersten Eleaten hervorbrachte, wie sie uns im 3. cap. erhalten ist.“ cf. Zeller, die philos. der Griechen, I, 366 seqq. — E. Reinhold, quaestio de genuina Xenophanis disciplina. Ienae 1847.

p. 977, b, 24. *ἔτι οὐδὲν μᾶλλον ὁ θεὸς ἀγέννητος ἢ καὶ τᾶλλα πάντα, εἴπερ ἅπαντα ἐξ ὁμοίου ἢ ἀνομοίου γέγονεν· ὅπερ ἀδύνατον. ὥστε ἢ οὐδὲν ἐστὶ παρὰ τὸν θεόν, ἢ καὶ τᾶλλα ἄδια πάντα.*

Brandis in „epimetro, quo secunda libelli de Xenophane pars summatim exponitur, addito emendationum specimine“ (commentt. eleatt. p. 77 seqq.) ad hunc locum haec annotavit: „Vnus quisque facile perspiciet turbatam conclusionem esse ac inepte posita u. *ὅπερ ἀδύνατον*; quae si pones post u. *παρὰ τὸν θεόν*, utrique uolneri, ni fallor, medeberis. Sic enim procedit argumentatio: aut neque deus erit ingenitus, aut caetera simul omnia, siquidem omnia ex simili aut dissimili gignuntur; ita ut aut nihil praeter deum in rerum sit natura (id quod poni nequit), aut omnia simul aeterna. Cum uero poni nequeat, nihil praeter deum in rerum esse natura, aut neque deus erit aeternus, aut omnia simul aeterna. Haec autem argumentationis conclusio praetermissa ab libelli auctore est.“ Bergk et Mullach, quasi difficultas a Brandisio notata nulla esset, ne uno quidem uerbo rem tetigerunt; at reuera offendunt uerba *ὅπερ ἀδύνατον*. Tamen equidem non crediderim locum sanatum esse uerbis ita ut Brandis uolt transpositis, etiamsi — quod quidem non faciam nisi inuitus — conclusionem omissam esse concesserim: rectius fortasse erit uerba aut in fine totius sententiae posuisse, aut ita explicasse, ut pertinere uideantur ad ea sola, quae proxime praecedunt *εἴπερ ἅπαντα ἐξ ὁμοίου ἢ ἀνομοίου γέγονεν*, non ad totam quae praegreditur sententiam. Si enim cum Brandisio uerba *ὅπερ ἀδύνατον* post uerba *παρὰ τὸν θεόν* posuerimus, fieri non poterit, quin scriptorem sibi persuasisse putemus alteram conclusionis partem *ἢ καὶ τᾶλλα ἄδια πάντα* cum ueritate non pugnare; quod fuisse ipsius scriptoris de hac re iudicium, metuo ne non recte quis statuatur. Si quis uero audacter nodum discindere quam soluere maluerit, uerba, quippe quae offensionem sint, delere non uerebitur.

p. 977, b, 30 seqq. *τό τε κράτιστον εἶναι τὸν θεόν οὐχ οἷτως ἐπολαμβάνων λέγεται, ὡς πρὸς ἄλλο τι τοιαύτη ἢ τοῦ θεοῦ φύσις, ἀλλὰ πρὸς τὴν αὐτοῦ διάθεσιν, ἐπεὶ τοί γε πρὸς ἕτερον οὐδὲν ἂν κωλύοι μὴ τῇ αὐτοῦ ἐπιεικείᾳ καὶ ῥόμῃ ὑπερέχειν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν ἄλλων ἀσθένειαν.*

Bergk l. l. p. 33 corrigit *δέ* (u. 1), quod necessario requiratur. Huic emendationi fauet Mullach, non quod *δέ* necessario requiratur, sed quia elegantior efficiatur oratio, etsi *τέ* fortasse tolerandum in scriptore, qui incise membratimque loquens praegressae sententiae similem

annectat, ut non male Felicianus hanc transitionem uerbis „accedit quod“ reddiderit. Verum si ferri potest illud *τέ*, nihil est cur mutetur, ne librariorum erroribus uerborum contextum purgare studentes ipsum scriptorem correxisse uideamur. — u. 1 seq. uerba *ὑπολαμβάνων λέγεται* quin mendosa sint, a nullo in dubium uocatur. Brandis conicit *ὑπολαμβάνομενον λέγεται*, Karsten (p. 116 not.) *ὑπολαμβάνεται*, Bergk *ὑπολαμβάνων λέγει*, Mullach *ὑπολαμβάνων λέγει τις*. Bergkii coniecturam Mullach idoneis argumentis refutauit; inter ceteras emendationes haud scio an ea, quam Mullach proposuit, plurimum probabilitatis habeat, utpote quae proxime ad eodd. lectionem accedat, nisi forte interpretatione Feliciani commouemur, ut in codice, quo ille utebatur, *ὑπολαμβάνεται* (Karsten) siue *λέγεται* fuisse existimemus. — Cur u. 3 Bergk lectione cod. Lips. *ἐπεὶ τοί γε* repudiata scribi malit *ἐπεὶ τό γε*, parum perspicio, cum neque ille, neque Mullach, qui hoc a Bergkio bene positum esse affirmat, causas attulerit, quibus lectionem omnino non ferri posse demonstretur. Hanc uero loci sententiam esse puto: non eo sensu deus praestantissimus dicitur, ut cum alio comparatus talis appareat, sed quatenus ad ipsam eius naturam spectamus; nam profecto alterius ratione habita nihil impedit, quominus non sua uirtute, sed alterius imbecillitate excellat. — u. eod. offendo in uoce *ἐπιεικεία*, quam si quis tueri uoluerit, idem hac uoce expressum esse contendat necesse est, quod u. 28 uoce *βέλτιστον*; at uix mihi persuaserim animi summas uirtutes uocabulo *ἐπιεικεία* significari posse. cf. Plat. Definn. VI p. 72 Herm.: *ἐπιεικεία δικαίων καὶ συμφερόντων ἐλάττωσις· μειοότης ἐν συμβολαίοις· εὐταξία ψυχῆς λογιστικὴ πρὸς τὰ κατὰ καὶ αἰσχροτά. Accedit quod in seqq. uocabulum *ἀσθένεια* uix potest haberi oppositum uocabulo *ἐπιεικεία*. Qua de causa legas uelim *ἀνταρκειά*, quam uocem et sententiae optime conuenire et non nimis a scriptura codicum remotam esse unusquisque uidet. cf. Plat. Definn. I. 1: *ἀντάρκεια τελειότης κτήσεως ἀγαθῶν· ἕξις, καθ' ἣν οἱ ἔχοντες αὐτοὶ αὐτῶν ἄρχουσιν*. et p. 70, ubi notio dei definitur: *θεὸς ζῶον ἀθάνατον, ἀνταρκες πρὸς εὐδαιμονίαν· οὐσία ἀίδιος, τῆς τὰγαθοῦ φύσεως αἰτία*. Quod ad totam sententiam attinet, Bergkium post *διάδωσιν* punctum, comma post *ἀσθένειαν* posuisse miror.*

p. 977, b, 35 seqq.: *θέλοι δ' ἂν οὐδεὶς οὕτω τὸν θεὸν φάναι κρείστων εἶναι, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἔχει ὡς οἶόν τε ἄριστα, καὶ οὐδὲν ἐκλείπει καὶ εἰ καὶ καλῶς ἔχειν αὐτῷ· ἅμα γὰρ ἴσως ἔχοντι κάκεινο ἂν συμβαίη. οὕτω δὲ διακεῖσθαι καὶ πλείους αὐτοῦ ὄντας οὐδὲν κωλύει, ἅπαντας ὡς οἶόν τε ἄριστα διακειμένους, καὶ κρείστους τῶν ἄλλων, οὐχ αὐτῶν ὄντας.*

Ante Bergkium iam Karsten u. 2 pro *ἐκλείπει* scripserat *ἐλλείπει* (p. 116 not.). — Vtrum u. eod. cum Bergkio corrigendum sit *αὐτῶν* an retinendum cum Mullachio *αὐτῷ*, mihi dubium est; mallet uero uulgatam sequi, si Mullach exempla illa, quae sibi in promptu esse proficitur, publici iuris fecisset. — Bergk u. 3 cod. Lips. auctoritatem secutus recte *συμβαίνοι* restituit, quod lectione mendosa duorum eodd. apud Bekkerum (Ba, Va) in quibus *συμβαίνει* scriptum est confirmatur.

Maxime autem haeserunt interpretes in uerbis *ἅμα γὰρ ἴσως ἔχοντι κάκεινο ἂν*

συμβαίνοι. Brandis pro ἴσως scribi uult οὕτως, Karsten et interpretatur et corrigit sic: *αἷμα γὰρ ἴσως* (i. e. nimirum) *τοῦτ' (τὸ εὖ καὶ καλῶς) ἔχοντι κακῆϊνο (τὸ κράτιστον εἶναι) ἂν συμβαίη*, Bergk necessario scribendum esse putat *ἀλλὰ γὰρ ἴσως ἔχοντι* z. t. l., Mullach secutus Feliciani lectionem, unde et Brandis illud οὕτως petiisse uidetur, *ἅμα γὰρ καλῶς ἔχοντι* conicit. Equidem a Bergkio solo loci sententiam perspectam esse ratus tamen aut nihil mutandum esse censeo aut pro *ἅμα* scribendum non *ἀλλά* sed *ἄλλω*. Sententias enim a scriptore hunc in modum conexas esse putauerim: talem dei notionem nemo uolet esse, scilicet *ὑπερέχειν αὐτὸν διὰ τὴν τῶν ἄλλων ἀσθενεϊαν*, sed optimum eum dicet, quia nihil ei deest ad optimam condicionem; nam ipsa aequalitatis ratione, quam Xenophanes ipse posuerat (p. 977, a, 32 *ἴσων δὲ ὄντων* z. t. l.), alii deo, qui aequalis dicitur, una cum ceteris attributis etiam summam perfectionem tribui necesse est; siue ut uerbum uerbo reddam: nam alii pariter se habenti una (cum ceteris attributis) illud quoque (summa perfectio) tribuendum est. Collocatione autem uocis *ἅμα* longius remotae a uoce *κακῆϊνο*, quamquam cur ferri posse praefracte negetur non intellego, tamen scrupulum facile inici posse me non fugit: ea de causa, si quidem hunc locum emendare quam interpretari praestare uidetur, scribi uelim *ἄλλω*. Bergkii coniectura *ἀλλά* minus probata, cum participio *ἔχοντι* reuera aliquid desit, quod in uoce corrupta latere crediderim.

Mullachii autem coniectura sententiam loci plane obscurari existimo. Quis enim, quamdiu caute et circumspecte agit, coniecturae uix confirmatae conuersione Feliciani, nedum codicum adhuc superstitem uestigiis tantum tribuere non dubitabit, ut ea aliquid prorsus noui, quod ne uno quidem uerbo scriptor tetigit nec in praecedentibus nec in subsequentibus, in uerborum contextum recipi patiat? Emendatione enim illa probata scriptorem statuamus oportet coegisse e summa dei felicitate eius uirtutem et potentiam; quae sententia num scriptoris propria esse possit an ab eo aliena sit, plane ignoramus. Iam uero, quoniam interpretatio in promptu est, qua non discedamus ab eis quas nouimus sententiis scriptoris, non dubito quin hanc nos sequi oporteat. Quod Mullach Bergkii explicationem improbens adicit, si recte putaretur *ἴσως ἔχοντι* nihil esse nisi *εὖ καὶ καλῶς ἔχοντι ἴσως ἄλλοις*, superuacaneam futuram esse sequentem enuntiationem, id quibus argumentis nisus Bergkio exprobrauerit, cum ipse attulerit nulla, non habeo perspectum. Haec nimirum erit ratiocinatio in breue coacta: „poteris tuo iure plures deos inter se aequales ponere, etiamsi omnes *κράτιστοι* sint; nam ipsa aequalitatis notatione efficitur, ut aequalis eorum etiam perfectio sit; perfectio enim non is status est, quo unus ceteros superat, sed quo uni uel pluribus nihil deest ad summam potentiam siue uirtutem. Ergo nihil obstat, quominus plures dei eique tales sint.“

p. 978, a, 2 seqq. *ἔστι δ', ὡς εἶπικε, καὶ ἄλλα. κράτιστον γὰρ εἶναι τὸν θεόν φησι, τοῦτο δὲ τι εἶναι ἀνάγκη, ἵνα τὰ πάντα ὀρᾶν καὶ ἀκούειν οὐδὲν προσήκει· οὐ γὰρ εἰ μὴ καὶ τῆδ' ὀρᾶ, χειρὸν ὀρᾶ ταύτη, ἀλλ' οὐχ ὀρᾶ.*

Bekker uituperatur a Mullachio, quia duorum codicum (Ba, Va) lectionem *δέ τινων* pro *δέ τι* praebentium iniuria spreuerit; nam praeter hos codices idem exhibere etiam exemplar

Lipsiense, ubi exstet *τιν* adiecta, non apostropho, ut contenderit Olearius, sed nota qua *ων* designetur. Cum enim Xenophanes deum uocet potentissimum et praestantissimum, hoc ita dici contendere Aristotelem, ut simul necessario quorundam (aliorum) ratio habeatur, siquidem summa rei alicuius praestantia ex aliarum demum eiusmodi rerum comparatione perspicitur. „Si igitur“ inquit Mullach „deus praestantissimus est, uel praestantissimus deorum uel praestantissima rerum sit necesse est.“ Quo confirmet sententiam, Xenophanis affert fragm. I:

εἰς θεὸς ἔν τε θεοῖσιν καὶ ἀνθρώποισι μέγιστος

atque eos qui *τινι* legi malunt statuere aliquid censet, quod cum per se ita frigidum et ieiunum sit, ut Aristoteli in mentem uenire non potuerit, tum omnibus quae hic afferantur argumentis repugnet.

E tota hac argumentatione unum illud aliquo momento esse existimo, quod codex Lipsiensis uidetur praebere lectionem a Bekkero repudiatam; at non ea est huius libri auctoritas, ut qui usque quaque eam secutus sit uerborum contextum ad criticam rationem emendasse dici possit. Quae praeter hoc argumentum uir doctus attulit alia, eis aliquid, opinor, rationi ipsi scriptoris contrarium uidetur posuisse. Id enim ipsum scriptor, ut Xenophanis ratiocinationem refelleret, contenderat non ideo esse deum *κράτιστον*, non ideo tribui ei summam perfectionem, quod talis appareret, si cum aliis comparatus esset, sed quia ipsi nihil deesset ad optimam condicionem. *Κράτιστος* est non *διὰ τὴν τῶν ἄλλων ἀσθένειαν*, sed *ὅτι αὐτὸς ἔχει ὡς οἷόν τε ἄριστα*. Neque id concedam deum hic opponi non aliis deis, sed ceteris rebus omnibus; nam minime intellegi potest deum, qui *κράτιστος* parum recte dicatur propter alios deos ipsius nimirum aliquanto similiore, dici posse *κράτιστον* propter res ipso multo inferiores. Quidni potuerit Xenophanes sicut postea Spinoza — et fuerunt, qui eum aut animosissime Spinozismi accusarent*), aut certe aliquid Spinozismi simile in placitis eius agnoscerent**) — potuerit, inquam, eam sententiam amplexus esse, ut praeter illud unum quod deum nominauit, perinde atque in Spinozae decretis inter deum et mundum nullum reuera discrimen est, esse quicquam negaret, atque, sicut Thales *πάντα πλήρη θεῶν* (Arist. de anim. I, 5. Diog. Laert. I, 27) dixerat, ipse hanc cogitationem ad finem usque persecutus primum quidem deum esse *συμφυῆ τοῖς πάσιν* (Sext. Emp. hypot. I, 225), deinde uero omnia esse deum singulari audacia contenderet. Tantum quidem abest, ut hac in quaestione ad

*) P. Bayle, dictionn. historique et critique s. u. Xenophanes: Il avoit sur la nature de Dieu une opinion, qui n'est guère différente de Spinozisme. — Le sentiment de ce philosophe est une impiété abominable, c'est un Spinozisme plus dangereux, que celui, que je réfute dans l'article de Spinoza, car l'hypothèse de Spinoza porte avec soi son préservatif par la mutabilité ou par la corruptibilité qu'il attribue à la nature divine, en égard aux modalitez.

**) I. G. Buhle, de ortu et progressu pantheismi inde a Xenophane Colophonio primo eius auctore usque ad Spinozam in Commentt. soc. reg. scientt. gotting. X p. 160: Iam uero Eleaticorum opiniones a Spinozismo distare etiamsi recte contendas, manet tamen, quod antea diximus, Spinozam non solum cum illis ab uno eodemque principio primo exiisse, sed tetendisse etiam quodammodo ad unam eandemque metam, uiarum regiones tantum diuersas fuisse, quibus singuli incederent. — cf. quos Buhle laudat libros: Io. Fr.

fundum perueniamus, in quo ueritas posita est, ut nihil nisi rimari illa et coniectura in occultum ire liceat; at cum scriptor libelli ipse dubitare uideatur, utrum a Xenophane praeter deum aliae res positae sint necne — id quod apparet e nostro ipso loco, ubi id agit ut demonstret esse alias res secundum philosophi ipsam doctrinam — id certe unusquisque concedet posse hanc quam diximus fuisse Xenophanis sententiam. Cur Mullach philosophi nostri fragmentum I laudet, uix est perspicuum; hunc enim uersum non ita accipi posse, ut inde Xenophanes philosophus appareat, sed poetae tantum Xenophanis esse de pluribus deis canere, id si fusius demonstrare accingerer, operam perderem in re confessa. Quod deinde uir doctus affirmat frigidum et ieiunum dicendi genus ab Aristotelis oratione, ne tum quidem magni momenti erit, cum Aristotelis hunc esse libellum omnibus persuasum fuerit; nam philosophum quantumuis sententiis et acumine mentis admirabilem elatione orationis et compto dicendi genere parum excellere inter omnes constat. Quod extremum est „repugnare lectionem omnibus quae hic afferantur argumentis“, cum Mullach ipse enumerauerit nulla, id unum respondebo me nulla scriptoris nosse argumenta, quibus repugnare uideri possit.

Lectione igitur Bekkeriana probata hanc esse loci sententiam mihi persuasi: praeter deum Xenophanes ipse, siquidem constare sibi uoluerit, alias res esse statuet, cum potentissimum eum uocauerit. Cui enim potentia tribuitur, is in aliquem (*τινί*) hanc habeat exerceatque necesse est, uel: quicumque potens est, eum non sibi, sed aliis esse potentem facile intellegitur; non poterit igitur quisquam de alicuius rei potentia loqui, quin eodem tempore alias res praeter hanc esse sumat.

Haec explicatio cum non repugnat uerbis, tum loco sententiam subicit, quae nec inepta uidetur nec aliena a scriptore. Quoniam uero etiam *τιῶν* legitur in codd., fortasse in ipso libro Lipsiensi, ne hanc quidem uocem plane reiciendam esse puto, dummodo ne cum Mullachio statuamus *τιῶν* uim habere genetiui partitiui, sed possessiui quem uocant; at cum hac lectione recepta uerborum sententiam obscuriorem fieri manifestum sit, editionem Bekkerianam hic sequi non dubitabo. Ceterum perperam post *ἄλλα* a Bekkero et Mullachio punctum, et comma post *ἀνάγκη* posita sunt; uerbis inde a *κράτιστον* usque ad *ἀνάγκη* admodum breuiter strictimque probatur sententia illa forte incidens *ἔστι δ', ὡς ἔοικε, καὶ ἄλλα*; contraque inde a uoce *ἔνα* scriptor aggreditur prorsus nouam refutationem.

Buddei thes. de atheismo et superstitione p. 58 seq. Eiusdem exercitatio de Spinozismo ante Spinozam in Analectis historiae philosophicae p. 310. Iac. Frid. Reimanni hist. atheismi p. 200 seq. Gundlingiana P. XV p. 372. Waltheri eroeffnete eleatische graeber p. 15 seq. — cf. Schopenhaueri „parerga und paralipomena“ I 69, ubi haec leguntur: In den folgenden kapiteln, ueber Zeno, erstreckt nun die uebereinstimmung mit Spinoza sich bis auf die darstellung und die ausdruecke. Man kann daher kaum umhin anzunehmen, dass Spinoza diese schrift gekannt und benutzt habe; da zu seiner zeit Aristoteles, wenn auch von Bako angegriffen, noch immer in hohem ansehn stand, auch gute ausgaben, mit lateinischer version, vorhanden waren. Danach waere denn Spinoza ein blosser erneuerer der Eleaten, wie Gassendi des Epikur. Wir erfahren abermals, wie ueber die maassen selten, in allen faechern des denkens und wissens, das wirklich neue und ganz urspruengliche ist.

Pro *ἕνα τὰ πάντα*, ut Bekker typis expressit, Mullach secutus uestigia uerae lectionis in cod. Lips., qui *ἕνα τὸν τὰ* exhibet — unde iam Brandis *ἕνα ὄντα* coniecerat — et uoce *πάντα* hic prorsus inepta in *πάντη* mutata, id quod comprobatur uerbis proxime subsequentibus *τὸ πάντη αἰσθάνεσθαι* et deinceps (u. 8) *πάντη ἀκούει καὶ πάντη κρατεῖ* (cf. u. 12 et 977, a, 37) et conuersione Feliciani „at uero unum unde quaque uidere et audire nihil conuenit“, felicissime restituit *ἕνα δὲ ὄντα* (malim quidem *δ' ὄντα* siue fortasse *τ' ὄντα*) *πάντη*. Illud uero uiro docto non assentiar, cum Feliciano contra auctoritatem codicum superstitem omnium uerba ita transponenda esse, ut uox *ταύτη* post *χειρὸν ὄρεῖ* deleta legatur post *ἀλλά*, cum praesertim inde sequatur, ut pro *ἀλλ'* quod codices habent scribere cogamur *ἀλλά*; neque enim uideo, quid intersit, utrum in *χειρὸν ὄρεῖ* subaudiamus *ταύτη* an in *οὐχ ὄρεῖ*. Fuelleborn, qui Isingrianae editionis ope expleri hunc locum et integritati suae restitui posse putat, hunc in modum corrigit: *τοιούτω δὲ τινι εἶναι ἀνάγκη* (ita enim Isingr. marg.) *ἕνα τὸν τὰ πάντα ὄραν καὶ ἀκούειν, οὐδὲν προσήκειν*. Equidem uero aperte et ingenue profiteor me non intellegere, quid uerbis ita emendatis, quibus nihil mihi obscurius est, Fuelleborn sibi uoluerit. Videant alii.

p. 978, a, 7 seqq. *ἔτι τοιοῦτος ὢν διὰ τί σφαιροειδῆς ἂν εἴη, ἀλλ' οὐχ ὅτι ἐτέραν τινὰ μᾶλλον ἔχων ἰδέαν, ὅτι πάντη ἀκούει καὶ πάντη κρατεῖ;*

Verba *ἀλλ' οὐχ ὅτι* mendosa esse cuius est perspicuum. Voce autem *ὅτι* expuncta omnia expedita sunt ita ut ceteris mutationibus (Brandis proponit *ἔχει* pro *ἔχων*, Karsten p. 129 not. 54 post *ἰδέαν* inserit *λέγοιτο*) supersedere liceat. Vocabulum *ὅτι* uero delendum esse primus uidit Karsten l. l., non Mullach, quem emendatio, quam ille in annotatione proposuerat, uidetur fugisse. Brandis contra pro *ὅτι* reponi uolebat *εἶτι*, uidelicet *οὐχ* mutato in *οὐκ*; de qua coniectura, quamquam uestigiis codicum eam magis quam Karstenii emendationem confirmari manifestum est, Mullach: „uereor“ inquit „ut possit probari.“ At nescio, cur non potuerint haec scriptoris uerba fuisse latine reddita: „neque praeterea (praeter hanc formam) aliquam aliam potius habens.“

p. 978, a, 16 seqq. *ἔτι μήτε ἄπειρον μήτε πεπεράνθαι σῶμά γε ὢν καὶ ἔχων μέγεθος πῶς ὁλόν τε, εἴπερ τοῦτ' ἐστὶν ἄπειρον ὃ ἂν μὴ ἔχη πέρασ δεκτικὸν ὢν πέρατος. πέρασ δ' ἐν μεγέθει καὶ πλήθει ἐγγίνεται καὶ ἐν ἅπαντι τῷ ποσῷ, ὥστε ἂν μὴ ἔχη πέρασ μέγεθος ὢν, ἄπειρόν ἐστιν.*

Quae cod. Lips. habet *ὢν καὶ ἔχων* (cf. Mullach; *ἔχων* etiam Vaticanus 1302 cf. Bekk.) etsi hi nominatiui ferri omnino non possunt, tamen Brandis et Karsten (p. 129 not.) receperunt. Post *ἄπειρον* (u. 1) inserendum esse *εἶναι* ante Mullachium iam Karsten obseruauit. Ceterum nihil mutatum uolo nisi uerba *ὥστε ἂν μὴ ἔχη*, pro quibus e codice Feliciani, qui uertit: „quocirca quod finem non habet“ restituendum uidetur: *ὥστε ὃ ἂν μὴ ἔχη*, uel lectione cod. Lips. qui praebet *ὥστε εἰ μὴ ἔχει* expleta: *εἴ τι μὴ ἔχει*. Illud quidem magis comprobatur uerbis eisdem u. 2 praecedentibus. Aliquo autem modo locum sanandum esse apparet; siue

enim cum Bekkero *ἂν μὴ ἔχη* legis siue cod. Lips. secutus *εἰ μὴ ἔχει* ut Mullach iubet, utri-
bique deest enuntiato subiectum.

Quod ad sententiarum conexionem attinet, qua scriptor Xenophanem sibi non constare
studet euincere, quia illud unum quod statuat tum corporeum tum neque finitum neque infini-
tum sumat: mirum in modum in refutando contra praecepta logica peccauit; neque enim sua
ratiocinatione effecit quod effici uoluit, scilicet cum natura corporea eius quod unum sit pugnare
τὸ μῆτε ἄπειρον εἶναι μῆτε πεπεράνθαι. Hae nimirum sunt quas proponit sententiae: quae-
cunque finita sunt aut infinita, corpora sint et magnitudinem habeant necesse est; nam infinitum
recte id solum uocatur quod finibus caret, quamquam ita comparatum est, ut finibus circum-
scriptum esse possit (*δεκτικὸν ὄν πέρας*), finis autem non est nisi in rebus, quibus magni-
tudo aliqua uel multitudo tribuitur. Atqui illud quod Xenophanes unum uocat est corporeum.
Ergo non potest sumi nisi aut finitum aut infinitum. — Hoc uero conclusum aperte fallax esse
nemo negabit; uitiosa enim conuersione usus est, quoniam, cum omnia finita et infinita esse
corporea sumpsisset, inde effici arbitrabatur omne corpus esse aut finitum aut infinitum.

Aut igitur in hanc uitiosam conuersionem per imprudentiam lapsus est, aut cum conclu-
dendi ea ratione quae alterius figurae est uteretur, non reputauit alterutram propositionem
semper negantem esse debere. Hunc enim constituere licebit sententiarum conexum, si in breue
coegerimus:

omnia finita et infinita sunt corporea;
atqui illud unum est corporeum:
ergo illud unum est aut finitum aut infinitum.

Cuius autem apparet hoc non rectius conclusum esse quam si quis ratiocinaretur:

omnes homines sunt bipedes;
atqui ciconia est bipes:
ergo ciconia est homo.

Verum ne quis aliter hoc accipiat atque acceptum uolo, mihi non in mentem uenit contendere,
e corporea natura alicuius rei non posse effici cogique, ut alterutrum sit, immo recte con-
cludi censeo, si quid corporeum sit, id necessario finibus circumscriptum esse: hoc solum cui-
cisse mihi uideor, rationem scriptoris non esse accommodatam ad praecepta logica. Quae
cum ita sint, haud scio an inde argumentum petere liceat, quo Aristoteli uix posse tribui hunc
libellum si non comprobetur, at certe afferatur aliquid haud ita leue ad comprobandum.

Miror autem, quod Vermehren, cum ex ipso libello demonstrare studeat peruerse illos
iudicare qui eum Aristoteli uindicent, hanc ratiocinationem tam misere iacere non uidetur per-
spexisse. At totum locum, ni fallor, perperam interpretatur, cum his uerbis eius sententiam
breuiter reddat: „Ferner widerspreche die koerperlichkeit sowohl der negation der unendlich-
keit, denn dieselbe (naemlich die unendlichkeit) schliesse ja bei der annahme der koerperlich-
keit eine grenze aus.“ (Vermehren, die autorschaft etc. p. 37). Quae uerba etiamsi mendo
typographico corrupta esse nostro iure statuerimus, cum illud „sowohl“ in sqq. nulla uoce

excipiatur, tamen uix adeo deprauata esse poterunt, ut uir doctus eis locum recte interpretatus esse uideri possit. Haec igitur ratiocinatio Vermehreno non erat praetermittenda: at contra quae ipse affert ad demonstrandam scriptoris et temeritatem et ignorantiam, equidem non tantum ualere existimo, quantum ipsi persuasum est. Primum enim reprehendit rationem, qua scriptor euincere uoluerit nihil obstare, quominus plures dei sint, etiamsi omnes *κράτιστοι* dicantur. Habet enim haec p. 37 seq: „Folgende punkte der widerlegung heben wir besonders heraus: p. 978, a: οὕτω δὲ διακείσθαι καὶ πλείους αὐτοὺς ὄντας οὐδὲν ἂν κωλύοι, ἅπαντας ὡς οἶόν τε ἄριστα διακειμένους, καὶ κρατίστους τῶν ἄλλων, οὐχ ἀνίων ὄντας. diese annahme war ausgeschlossen durch p. 977, a, 32: ἴσων δὲ ὄντων, οὐκ ἂν ἔχειν θεὸν φύσιν εἶναι δεῖν κράτιστον· τὸ δὲ ἴσον οὔτε χεῖρον οὔτε βέλτιον εἶναι τοῦ ἴσου. der absolute superlativ schloss eine mehrheit aus.“ Haec uerba si contuleris cum eis, quae uir doctus in enarratione argumenti capituli IV habet p. 36: „ferner fasse jener Eleat Gott als das maechtigste und zwar als das absolut maechtigste“ haud scio an probabile sit Vermehrenum, licet ipse de uerborum contextu constituendo nullam proferat sententiam, coniecturam Bergkii probasse p. 977, b, 31 legi iubentis *ὑπολαμβάνων λέγει*; quam emendationem a scriptoris consilio omnino abhorreere Mullach firmissimo argumento demonstrauit. Deinde Vermehren uituperat scriptorem libelli, quod parum recte p. 978, a, 7 statuerit Xenophanem *ἐκ τοῦ πάντη ἀκούειν κ. τ. λ.* coegisse deum figura conglobata esse; conferri iubet 977, b, 1: *πάντη δ' ὁμοιον ὄντα σφαιροειδῆ εἶναι*. Quid autem nos, quippe qui notitiam, non dicam decreti ipsius, at certe argumentationis qua comprobetur nulli debeamus nisi scriptori nostro, quid, inquam, nos coget, ut illud *πάντη ὁμοιον* aliud quicquam esse statuamus atque *ὄραν καὶ ἀκούειν πάντη?* cf. p. 977, a, 36 seqq. ubi non de forma dei ubique aequali Aristoteles siue Pseudoaristoteles loquitur, sed de potentia usque quaque in deo aequali; addit enim: *εἰ γὰρ μή, κρατεῖν ἂν καὶ κρατεῖσθαι ἐν' ἀλλήλων τὰ μέρη θεοῦ ὄντα*. Rectius scriptori opprobrio uertes, quod illud *σφαιροειδῆ εἶναι* proprio sensu acceperit, cum Xenophanes procul dubio nihil nisi imaginem esse uoluerit, deum finitum esse negans. Quod praeterea Vermehren scriptorem cap. IV peccare arbitrat, in seqq. suo quidque loco percensebo.

p. 978, a, 20: *ἔτι δὲ σφαιροειδῆ ὄντα ἀνάγκη πέρας ἔχειν. ἔσχατα γὰρ ἔχει, εἴπερ μέσον ἔχει αὐτοῦ τοῦ πλείστον ἀπέχειν. μέσον δ' ἔχει σφαιροειδὲς ὄν. τοῦτο γὰρ ἔστι σφαιροειδὲς ὃ ἐκ τοῦ μέσου ὁμοίως πρὸς τὰ ἔσχατα. σῶμα ἔσχατα ἢ πέρατα ἔχειν, οἷον διαφορεῖ.*

Verba *αὐτοῦ τοῦ πλείστον ἀπέχειν* correctata in Isingr. marg. ἂ αὐτοῦ τοῦ μέσον πλείστον ἀπέχει Fuelleborn p. 32, quia aperte sint e lemme marginali orta, eici iubet, eumque Brandis sequitur. Karsten pro uerbis a Fuellebornio expunctis haec scribi uult: *τὰ αὐτοῦ πλείστον ἀπέχοντα*, Bergk: *ὃ αὐτοῦ τοῦ κύκλου πλείστον ἀπέχει*. Quae mox secuntur uerba ita reponi uult Karsten: *ὃ ἐκ τοῦ μέσου ὁμοίως πρὸς τὰ ἔσχατα ἢ πέρατα σῶμα ἔχει*. Bergk autem ex auctoritate cod. Lips. uocabulo *δ'* post *σῶμα* inserto et *διαφέρει* pro *διαφορεῖ* restituto, uoce

οἶον nero per coniecturam in οὐδέν mutata, cum οἶον διαφέρει sit „mirum quantum intercedit discrimen“ id quod contrarium sit rationi scriptoris, ultimum enuntiatum sic scribit: σώμα δ' ἔσχατα ἔχειν ἢ πέρας οὐδέν διαφέρει. Mullach Bergkii emendationes comprobat in hoc tantum discrepans, quod pro κόκλον legere mauolt πέρας; at non in melius, opinor, sed in peius rem uertit, cum in fine demum ratiocinationis diserte dicantur πέρας idem esse quod ἔσχατα. Equidem existimo locum a Bergkio ita quidem esse emendatum, ut in uerbis ea sententia quam uoluit scriptor insit; sed coniecturis a codd. uestigiis nimium discedentibus loco uim esse allatam putauerim. Legas uelim u. 2 τούτων ἂ πλείστον ἀπέχει siue πανταχοῦ πλείστον ἀπέχον. (Cod. Lips. habet αὐτοῦ τ' οὐ). — Porro fortasse sufficet u. 4 οἶον mutasse in ποῖον apposito signo interrogandi. — Contra retinere uereor u. 2 σφαιροειδὲς ὄν. Cum enim procul dubio hic de deo agatur (cf. u. 1: σφαιροειδῆ ὄντα) ueram lectionem suspicor esse σφαιροειδὲς ὄν. Cod. Lips. pro ὄν praebet ὁ μὲν —, qua scriptio inani corruptelam etiam in ceteris codd. esse confirmatur. — Quibus rationibus adductus Bergk in ultimo enuntiato tacite πέρας scripserit et ἔχειν post ἔσχατα posuerit, easdem autem mutationes Mullach tacite comprobauerit, mihi quidem in tenebris latet.

Cum antea scriptor demonstrare studuerit aut finitum aut infinitum illud unum sumendum esse, iam uerbis supra positus argumento comprobare uult non esse posse nisi finitum, cum figura conglobata sit. Verum huius quoque conclusionis ratio non est digna, quae ab Aristotele profecta esse putetur. Subridicule enim ac parum circumspecte cum e notione globi effecerit deo Xenophaneo necessario centrum esse, inde demum etiam finibus eum circumscriptum esse cogit. Quasi non eadem ratione ex ipsa globi notione sequatur, ut finitus sit, quae eum centro non carere demonstrat. Praeterea quod notionem ἔσχατα in auxilium uocauit, cuius in locum postremo notionem πέρας substitueret, hanc totam rem esse nugatoriam et subtilitatem teri in superuacaneis manifestum est.

p. 978, a, 24 seqq: εἰ γὰρ καὶ τὸ μὴ ὄν ἀπλοῦν, οὐκ ἂν καὶ τὸ ὄν ἀπειρον. τί γὰρ κωλύει ἕνια ταῦτα λεχθῆναι κατὰ τοῦ ὄντος καὶ μὴ ὄντος; τό τε γὰρ ὄν οὐκ ὄν οὐδέ τις τῶν αἰσθάνεται, καὶ ὄν δέ τις οὐκ ἂν αἰσθάνοιτο τῶν. ἄμφο δὲ λεγία, ὅπως διανοητά.

Fuelleborn ad hunc locum ceterosque huius capituli nihil annotauit, tam multa ratus passim intereidisse et editos libros, omnes aequae, adeo esse corruptos, ut multis locis nullus plane sensus constaret; atque ne Lipsiensi quidem exemplari nos multum iuuari iudicauit. Brandis corrigit: εἰ δ' ἄρα καὶ τὸ μὴ ὄν ἀπειρόν ἐστι, τί οὐκ ἂν καὶ τὸ ὄν ἀπειρον; Illud ἀπειρόν ἐστι sumpsit e cod. Lips., ubi ἀπεισι legitur. Suspiciatur enim per compendium fortasse ἀπ. ἐστι scriptum esse et inde ἀπεισι ortum. Vocem τί inserit „quod syllaba praecedens hanc facile absorpserit particulam.“ Mullach hanc emendationem, quam a Brandisio admodum subtiliter et sagaciter factam esse mihi persuasum est, cum ex parte iniuria spreuerit, hunc uult esse genuinum uerborum contextum: εἰ γὰρ καὶ τὸ μὴ ὄν ἀπειρον, διὰ τί οὐκ ἂν καὶ τὸ ὄν ἀπειρον; Quomodo enim particula causalis γὰρ ferri possit, cum nulla causa afferatur, quae

praecedunt confirmentur, prorsus me fugit. Deinde cur uir doctus pro *τί*, quam uocem facile potuisse a librario omitti Brandis probabili ratione ostendit, in textum receperit *διὰ τί*, nulli, opinor, erit magis perspicuum. Quod uero multo magis miror, Mullach nos ad Feliciani conuersionem delegat, quippe quem „prorsus eadem legisse certum sit.“ At habet Felicianus „praeterea,“ quod non est *γάρ* sed *ἄρα*; habet „idecirco,“ quo uocabulo Mullachii *διὰ τί* non magis probatur quam Brandisii *τί*. Verum siquidem licebit Feliciani interpretationem sequi, coniecero in uoce *ὅπως* uel *ὅπου* (hoc enim praebent Vatic. 1302 et Urbinas 108) non solum *καί* latere, quod Mullach legi iubet, sed *δήπου καί*. Interpretatur enim Felicianus: „quae utraque et dici et considerari sane possunt.“ Ceterum monendum est Felicianum uerbis suis scriptoris sententiam parum recte reddidisse. Procul dubio enim ultimis uerbis scriptor hoc uult exprimi: „nempe (*δήπου*) utrumque (*τὸ ὄν καὶ τὸ μὴ ὄν*) non sensus nobis ostendunt, sed uerbis tantum amplectimur et cogitatione.“ — Ineptum illud *ὄν* post *γάρ* (u. 2) Mullach recte expunxit.

p. 978, a, 28 seqq; *οὐ λευκὸν δὲ τὸ μὴ ὄν· εἰ οὖν διὰ τοῦτο τὰ ὄντα πάντα λευκά, ὅπως μὴ τι ταῦτο κατὰ τοῦ ὄντος σημαίνωμεν καὶ μὴ ὄντος, ἢ οὐδὲν κωλύει καὶ τῶν ὄντων τι μὴ ὄν εἶναι λευκόν; οὕτω δὲ καὶ ἄλλην ἂν ἀπόφασιν δέξαιτο τὸ ἄπειρον, εἰ μὴ τὸ πάλαι λεχθέντι μᾶλλον, παρὰ τὸ μὴ ἔχειν ἢ μὴ ἔχειν εἶναι ἅπαν. ὥστε καὶ τὸ ὄν ἢ ἄπειρον ἢ πέρασ ἔχον εἶναι.*

Mullach emendatione Brandisii, qui pro *εἰ οὖν* coniecit *ἢ οὖν*, iure improbata locum sic existimat scribendum conspirante Feliciano: *οὐ λευκὸν δὲ τὸ μὴ ὄν· ἄρ' οὖν διὰ τοῦτο τὰ ὄντα πάντα λευκά, ὅπως μὴ τι ταῦτο κατὰ τοῦ ὄντος σημειώσωμεν καὶ μὴ ὄντος, ἢ οὐδὲν κωλύει καὶ τῶν ὄντων τι μὴ εἶναι λευκόν*; Felicianus enim interpretatur: „non album item non ens est: numquid igitur propterea omnia quae sunt esse alba dicendum erit, ne quippiam idem de ente et de non ente significemus? an nihil impediet, quin ex eis etiam quae sunt aliquid album non sit?“ Illud *σημειώσωμεν* pro *σημαίνωμεν* Mullach e cod. Lips. sumpsit, unde etiam *ὄν* ante *εἶναι* deleuit; quod uero in eodem codice legitur *οἴμαι* interpositum inter *οὐδὲν* et *κωλύει*, uir doctus spreuit, „quod scriptor uarietatem orationis non consecraretur, sed perpetuo inculcaret quaestiones *εἰ τι κωλύει*; et *ἢ οὐδὲν κωλύει*“ coniectura autem *εἰ οὖν* mutauit in *ἄρ' οὖν*. Non infitabor cum locum ita constitutum esse a Mullachio, ut apta sententia insit in uerbis, tum mutationes esse eas, quae aut codicis lectione comprobentur aut paullum discedant a scriptione codicum; tamen quia et offendor collocatione uerborum *μὴ εἶναι λευκόν* et arctius cohaerere putauerim hanc sententiam cum ea quae antecedit, pro re non adeo certa et explorata existimem, hanc esse ueram lectionem, ut non possim non proponere, quemadmodum ego locum sanandum esse arbitrer. Fortasse enim legendum erit: *οὐ λευκὸν δὲ τὸ μὴ ὄν· εἰ οὖν διὰ τοῦτο τὰ ὄντα πάντα λευκά, ὅπως μὴ τι ταῦτο κατὰ τοῦ ὄντος σημειώσωμεν καὶ μὴ ὄντος, ἢ οὐδὲν, οἴμαι, κωλύει καὶ τῶν ὄντων τι μὴ εἶναι*. Retinui *εἰ*, scripsi *ἢ* pro *ἢ*, e cod. Lips. inserui *οἴμαι* et deleui *ὄν*, per coniecturam expunxi *λευκόν*. Quod igitur nullo codice adstipulante mutauit, non insolentius uidebitur, quam quod Mullach

correxerat; poterat enim facile illud *λευζόν* coniunctum cum uocula *οὐ*, quam in uocula *ὄν* expuncta latere arbitror, explanationis causa — nam *τῶν ὄντων τι* nihil est nisi ipsum illud *οὐ λευζόν* — in margine adscriptum in uerborum contextum irrepsisse. Praeferenda autem emendatio nostra uidetur Mullachii emendationi propterea, quod refutatio his uerbis proposita acrius conectatur cum ea quae praecedit sententia. Haec enim haud scio an sit scriptoris argumentatio: „Quod non est, non album est: si inde concluditur (scilicet ab aliquo qui rerum naturam, quam quidem oculis auribusque percipimus, contemnit et ἐν διανοητοῖς uersatur) omnia, quae sunt, alba esse, quoniam secundum Xenophanem idem dici nequit de eo quod est ac de eo quod non est; talia concludenti a nobis, qui sensibus confisi multa esse non alba persuasum habemus, obicitur hac concludendi ratione effici, ut inter ea, quae sunt, nonnulla non esse dicantur; nam sumpsimus antea id, quod non est, non album esse.“ Haec autem erit loci sententia, si uerbum uerbo redditur: „id, quod non est, non album est: si ea de causa omnia, quae sunt, alba (sumuntur), ne idem de eo quod est ac de eo quod non est dicamus, profecto nihil, opinor, impediet, quominus inter ea, quae sunt, res quaedam non sint.“ In altera parte huius loci codices praebent *οὐτω δὲ καὶ ἄλλην οὐκ ἀπόφασιν δέξονται τὸ ἄπειρον*, quod Brandis admodum leni mutatione correxit pro *καὶ* scribens *καί*. Mullach ratione qua Bekker textum conformauit probata uocabulum *δέξονται*, licet in codicibus exstet, ferri non posse minime esse obscurum dicit; at mihi quidem non est persuasum leuem Brandisii correctionem contemnendam esse. Quidni *δέξονται* de eis accipi possit, qui perinde atque Xenophanes mentem ab oculis seuocantes contra communem opinionem non dubitent pugnare ratione? Ceterum ineptum illud *μή* post *παρὰ τό* recte deleuit Brandis, idem *τῷ πάλαι* pro *τὸ πάλαι* recte legit; uocabula *καί* autem ab eodem post *εἰ* et *ἔτι* post *λεχθέντι* inserta atque *περί* scriptum pro *παρὰ* mutationes esse existimo utique superuacaneas.

p. 978, a, 34: ἴσως δὲ ἄτιμον καὶ τὸ προσάπειν τῷ μὴ ὄντι ἀπειρίαν. οὐ γὰρ πᾶν, εἰ μὴ ἔχει πέρας, ἄπειρον λέγομεν, ὥσπερ οὐδ' ἄνισον οὐκ ἂν φάμεν εἶναι τὸ μὴ ὄν.

In praecedentibus id, quod ipse non probat, sumpserat (*τὸ μὴ ὄν ἄπειρον εἶναι*), ut hoc posito et concesso rationem argumentandi refelleret. Iam uero hypothesis istam minime probandam esse euincere studet. Verba *οὐ γὰρ πᾶν, εἰ μὴ ἔχει πέρας, ἄπειρον* ita sunt accipienda, ut licere neget, ei quod non est, quia finitum non possit dici, infinitatem tribuere; cui enim infinitas tribuatur, id eo ipso finiri posse statui; ergo non esse *μὴ ὄν*. cf. p. 978, a, 17: *τοῦτ' ἐστὶν ἄπειρον, ὃ ἂν μὴ ἔχη πέρας δεκτικὸν ὄν πέρατος*. Non rectius igitur *τὸ μὴ ὄν* esse *ἄπειρον* statueremus, quam si illud *ἄνισον* esse diceremus. Quod enim inaequale est, id habeat necesse est quo inaequale sit.

p. 978, a, 37 seqq: ἔτι οὐκ ἂν ἔχοι ὁ θεὸς πέρας εἰς ἄν, ἀλλ' οὐ πρὸς θεόν· εἰ δὲ ἐν μόνον ἐστίν, ὁ θεὸς ἂν εἴη μόνον καὶ τὰ τοῦ θεοῦ μέρη. ἐπεὶ καὶ τοῦτ' ἄτιμον, εἰ τοῖς πολλοῖς συμβέβηκε πεπεράνθαι πρὸς ἄλληλα, διὰ τοῦτο τὸ ἐν μὴ

ἔχειν πέρας. πολλὰ γὰρ τοῖς πολλοῖς καὶ τῷ ἐνὶ ὑπάρχει ταυτά, ἐπεὶ καὶ τὸ εἶναι κοινὸν αὐτοῖς ἐστίν. ἄισπον οὖν ἴσως ἂν εἶη, εἰ διὰ τοῦτο μὴ φραῖμεν εἶναι τὸν θεόν, εἰ τὰ πολλὰ ἐστίν, ὅπως μὴ ὅμοιον ἔσται αὐτοῖς ταύτη.

Post εἰ Brandis inserit τί; idem uerba inde ab ἀλλ' οὐ usque ad θεοῦ μέρος mutila quaedam ac disiecta argumentationis membra esse iudicat. Mullach recte illud τί a Brandisio additum esse ratus eis quae secuntur ita medetur, ut post θεός (u. 2) εἰ „unam tantum sed grauissimam uoculam“ inserat. Fauere uidetur Mullachio Feliciani interpretatio: „si uero unum tantum est, unum etiam tantum partes ipsius dei erunt.“ Vtriusque autem uiri emendatione nihil opus esse censeo, sed in uerborum contextu, qualem quidem cod. Lips. praebet, obscuritatem inesse nullam, immo recte procedere argumentationem. In cod. Lips. enim exstat εἰς ὃν ἄλλον πρὸς θεόν. In uoce ἄλλον etsi latere ἄλλον idque comprobari Feliciani conuersione Mullach bene intellexerat, tamen uolgatam lectionem sequi maluit. Iam uero qui illud ἄλλον in ἄλλον mutauerit, is adeo nihil mutabit, ut codicis auctoritatem eum secutum esse dicendum sit. Accedit, quod Felicianum ἄλλον legisse manifesto apparet; conuertit enim „finem, quantum ad alium deum spectat, non habet.“ Praeterea scribo pro μόνον ἐστίν propter uerbi emphasin μόνον ἐστίν; item τὰ πολλὰ ἐστίν u. 6. Itaque uerborum, in quibus uix ullam corruptelam inesse perspicuum erit, sententiam esse existimo hanc: „deus, qui unus est, in alio deo non poterit finem habere; si uero unum tantum (esset), nihil esset nisi deus eiusque partes.“ Singularitate dei effici negat, ut nullos habeat terminos, nisi forte statuerimus Xenophani illud εἰ, quod deum uocet, esse τὸ πᾶν; hoc uero pugnare cum ipsius philosophi ratione et decretis p. 978, a, 2 seq. demonstrare studuerat. Mullach quidem argumentationis ratione postulari arbitratur, ut scribatur: εἰ δὲ ἐν μόνον ἐστίν ὁ θεός, ἐν εἰ εἶη μόνον καὶ τὰ τοῦ θεοῦ μέρος, et Felicianum uidetur sequi, uocabulum καὶ interpretantem „etiam;“ ego autem hac ipsa ratione uetari nos putauerim locum ita et corrigere et interpretari. Primum enim tantum abest, ut scriptor propter unius unitatem etiam partes esse unum statuatur, ut alio loco (p. 979, a, 3) τὰ μέρος ἐνός, cum eius natura corporea sit, posse εἰς ἄλλα κινεῖσθαι diserte affirmet. Deinde si reputauerimus scriptorem hic id unum agere, ut deum finibus posse circumscriptum esse demonstret, iure et offendamur oportebit sententia, qua admodum nihil argumenti afferatur, immo aliquid a scriptore alienum statuatur, et desideremus aliam, quo illud si non comprobetur, at certe uideri possit comprobatum esse. Nostram autem si secutus eris interpretationem, neque offenderis sententia ab hoc loco aliena, nec desiderabis necessariam. Verum non reticebo offensiunculam, in quam cadere posse hanc interpretationem ipse probe scio. Primo enim enuntiato uocem μὲν uix posse deesse mihi obicietur. Hoc leuius esse quam quod urgeatur non comprobabo eo, quod offensio multo maior in altera insit interpretatione, cum post uerba ἀλλ' οὐ πρὸς θεόν necessario requiratur aliquid quod his uerbis contrarium sit; sed eo quod scriptoris non adeo diligentem esse dictionem satis constat, ut tale quid in eo ferri omnino nequeat. Cui uero uocula μὲν pernecessaria uidebitur, is in uerba libelli tam foede corrupti eam inserere non habebit religioni.

Transeo ad alteram partem coli supra scripti. Verba *ἐπεὶ καὶ* scriptoris esse praefrac-
 nego; coniunctione enim caussali prorsus nullam caussam uideo allatam. Cum autem uoce *καὶ*
 hoc enuntiatum adiciatur praecedenti, quod pariter absurdum sit (nihil esse praeter deum),
 non dubito quin legendum sit uerbis admodum leuiter mutatis: *ἔτι δὲ καὶ*. Facile apparet
 sententiarum conexum esse hunc: nec e notione dei unius, siquidem non statuerimus — id
 quod absurdum est — praeter deum nihil esse, neque e praecepto illo, non minus absurdo,
 quo idem *τῷ ἐνὶ* atque *τοῖς πολλοῖς* tribuere uetamur, cogere licet deum non esse finitum.

p. 978, b, 7 seqq: *ἔτι τί κωλύει πεπεράνθαι καὶ ἔχειν πέρατα ἐν ὄντι τὸν θεόν;
 ὡς καὶ ὁ Παρμενίδης λέγει ἐν ὄν εἶναι αὐτὸν πάντοθεν εὐκύνκλον σφαιράσας ἐναλίγκιον
 ὄγκῳ, μεσσόθεν ἰσοπαλές.*

Vox *αὐτόν* iure offendit interpretes, cum Parmenides nusquam de deo uno, sed usque
 quaque de eo quod unum est loquatur. Ueberweg quidem qui fide indignum esse scripto-
 rem quondam*) negabat, immo ipsius Aristotelis esse libellum arbitrabatur, non magni momenti
 esse censebat hoc parum recte a scriptore traditum; nam cum sententia Parmenidis hoc
 fortasse non pugnare, etsi ille uocabulum *θεός* non usurpauisset. cf. Philol. VIII p. 109:
 „wie denn auch die abhandlung nicht gegen den sinn des Parmenides verstossen moechte,
 wenn sie sein seiendes gott nennt.“ Contra Vermehren p. 38 hunc locum adhibet unde de-
 monstret non posse ad Aristotelem libellum referri. Neutri assentior. Enimvero magnae
 offensionis est in scriptore, qui philosophorum Eleaticorum decreta referat et percenseat,
 reperiri locum, quo doctrinae illius potissimum philosophi, qui apud ueteres huius sectae longe
 praestantissimus communi omnium opinione habebatur, adeo se praestiterit imperitum. Contra
 huic loco tantum tribuere quantum Vermehren dubito uereorque propterea quod eum incolumem
 esse atque incorruptum parum constat. Quid enim, si quis uel inde, quod illud *αὐτόν* tam
 praefracae pugnet cum doctrina Parmenidea, hoc utique corrigendum esse sibi persuaserit? Tale
 quid in aliis scriptoribus persaepe factum uideo et saepe communi uirorum doctorum sententia
 comprobatum. Quidni idem tolerari queat in libello, quem carcinomati simillimum esse olim
 Sylburg iure iudicabat?

At ne omnes quidem codices praebent *αὐτόν*; qui enim optimus omnium est, in
 codice Lipsiensi legitur *αὐτό*. Inde uocem *αὐτόν* corrigere nemo dubitabit, cum praeser-
 tim quod praecedit in eodem enuntiato uocabulum *ὄν* non possit referri ad *αὐτόν*. cf. ante-
 cedentis enuntiatu uerba *ἐν ὄντι τὸν θεόν*. Sed neque licet *αὐτόν* cum cod. Lips. mutare
 in *αὐτό*, cum pronomem ad nihil pertinere possit nisi ad *τὸν θεόν* in praecedenti enuntiato,
 neque sufficit ad locum emendandum. Nulli enim est dubium, quin scriptor uerbis Parmenideis

*) Quam sententiam enim uir doctus in Philol. VIII p. 104 seqq. de libello eiusque auctore amplexus
 erat et defenderat, de ea Zelleri argumentationibus (Philos. der Griech. 1856 I p. 366 seqq.) se deductum esse
 ipse ingenue profitetur (grundriss der gesch. der philos. Berlin 1863. I. p. 34 not.); at inde non apparet
 eum concedere, se in singulis sententiis omnibus, quas in Philologo l. l. proposuerat, errauisse.